

Zrinka BULJEVIĆ

STAKLENI INVENTAR IZ AUGUSTEUMA NARONE

THE GLASS FROM THE AUGUSTEUM AT NARONA

UDK: 904 : 748] (497.5 Vid) "01/03"

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 25. 7. 2003.

Odobreno: 30. 11. 2004.

Zrinka Buljević

HR, 21000 SPLIT

Arheološki muzej

Zrinsko-Frankopanska 25

Većina je staklenih predmeta iz naronitanskog Augusteuma nađena u temenosu. Izvan temenosa, iz cele, potječe tek nekoliko ulomaka stakla: ulomak čaše s kružnim ispuščenjima, te ulomci vretenastih balzamarija ili svjetiljki. Riječ je o materijalu što se može datirati od 2. st. do rušenja hrama u 4. st., ili pada Narone početkom 7. st. Najraniji stakleni nalaz iz temenosa je ulomak rebraste zdjele od mozaičkoga stakla, moguće iz Augustova doba, a najkasniji je ulomak plitke zdjele iz 4. st. po. Kr. Među staklom ističe se nalaz čaša, jedne s Ennionovim, druge s Aristeasovim potpisom, te skyphosa s izlizanim potpisom jednoga od Sidonaca. Čaša s Ennionovim imenom je treća ili četvrta takva posuda na ruti Tremithus (Cipar) – Narona – Cavàrzere (područje Adrije u sjevernoj Italiji) – moguće Tarragona (Španjolska); čaša s Aristeasovim imenom je treća poznata posuda s njegovim imenom u cijelome rimskom svijetu.

Kako stakleni nalazi ne potječu iz zatvorenih cjelina, u užem smislu, obradili smo ih služeći se, isključivo, tipološko-komparativnom metodom unutar podjele prema tehnikama proizvodnje. Obradeni su, zapravo, predstavnici tipova, a u katalogu je istaknuto koliko je predmeta, dijelova, ulomaka istoga tipa nađeno, i s kojega mjesta u hramu potječu. Tako imamo uvid u rasutost materijala po cijelome hramskom prostoru, uglavnom temenosu, odakle je većina. Neki su predmeti slijepljeni od ulomaka što potječu iz raznih dijelova temenosa, primjerice najveća sačuvana ploča prozorskoga stakla (kat. br. 46) kao i druge ploče koje su nekada sastavljene od ulomaka što potječu iz sjevernoga, zapadnoga i južnog temenosa. U katalogu smo ih svrstali, prema prevladavajućem broju ulomaka s određene lokacije, na nalaze iz južnoga, zapadnoga ili sjevernog temenosa, a u zgradama smo istaknuli točne spojeve. Isti je slučaj i cilindrična piksida (kat. br. 11), rebrasta zdjelica s naglašenim ramenom (kat. br. 15), narebrana zdjelica s utisnutim nitima (kat. br. 16), zdjelica s reljefnim romboidima (kat. br. 18), *skyphos* (kat. br. 21).

Izvan temenosa, iz cele, potječe tek nekoliko ulomaka stakla: ulomak čaše s kružnim ispupčenjima (kat. br. 19), te ulomci vretenastih balzamarija ili svjetiljki (kat. br. 44, 45). Riječ je, dakle, o materijalu što se može datirati od 2. st. (kat. br. 19) do rušenja hrama u 4. st., ili pada Narone početkom 7. st. (kat. br. 44, 45).

U temenosu 1. st. ilustriraju: najranije, moguće iz Augustova doba, datira rebrasta zdjela od mozaičkoga stakla (kat. br. 1), rebraste zdjele (kat. br. 2-6), potpisane čaše (kat. br. 7, 8), čaša s mitološkim likovima (kat. br. 9, 10), cilindrična piksida (kat. br. 11), rebrasta zdjelica s naglašenim ramenom (kat. br. 15), narebrena zdjela s utisnutim nitima (kat. br. 16), *skyphos* (kat. br. 21), *Hofheim* zdjelica (kat. br. 26), čaša (kat. br. 27), piksida ili kantar (kat. br. 34), tanjuri s prstenastim obodom (kat. br. 35-37), cjevasti balzamarij (kat. br. 41), vjerojatno pticoliki balzamarij (kat. br. 43). Navedimo, dalje, nalaze iz 2., 3. st.: boca s uresom u dubokome reljefu (kat. br. 12), možda (*možda i vjerojatno*) upisani su uz predmete što su proizvedeni već u 1. st.) čaša s horizontalnim rebrom (kat. br. 13), kampaniformna čaša s reljefnim valovitim uresom (kat. br. 17) i zdjelica s reljefnim romboidima (kat. br. 18), posuda s narebrenim ispupčenjima (kat. br. 20), fasetirano staklo (kat. br. 22-25), boca (kat. br. 28), možda zdjelica konveksnih stijenki (kat. br. 33), potom tanjur s valovitim vrpčastim drškom (kat. br. 38), vjerojatno i zdjelica ili čaša s cjevastim rebrom (kat. br. 39), možda konični balzamarij (kat. br. 42); iz 4. st. je plitka zdjela (kat. br. 40). Ovdje nismo uvrstili kronološki slabije osjetljive nalaze kao: horizontalno narebrene cilindrične boce (kat. br. 14), zdjelice ili čaše konveksnih oboda (kat. br. 29-32), prozorsko staklo (46).

Istaknimo nalaz čaša, jedne s Ennionovim (kat. br. 7) potpisom, druge s Aristetasovim potpisom (kat. br. 8), te *skyphosa* s izlizanim potpisom jednoga od *Sidonaca* (kat. br. 21). Čaša s Ennionovim imenom je treća ili četvrta takva posuda na ruti Tremithus (Cipar) – Narona – Cavázere (područje Adrije u sjevernoj Italiji) – moguće Tarragona (Španjolska); čaša s Aristetasovim imenom je treća poznata posuda s njegovim imenom u cijelome rimskom svijetu.

Takvo je stakleno posuđe prvi put dokumentirano s ove strane Jadrana što ne iznenađuje s obzirom na kontekst nalaza.

STAKLO OBLIKOVANO U KALUPU Mozaičko staklo

1. Rebrasta zdjela;¹ inv. br. 2040
Sjeverni temenos:

¹ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 1, tab. 1. 1, p. 271 - 272; FADIĆ 2001, tab. 32. 298, tab. 31. 307; LAZAR 2000, p. 63, fig. 1; HARTER 1999, forma A3b, p. 37; PETRIANNI 1998, fig. 1,

5. 6. 1996., sloj iznad grobova 10 i 11;

Deb. stijenke 0,25 cm, s rebrom 0,65 cm;

Gotovo bezbojno, prozirno tamnomodro, zeleno staklo, neprozirno bijelo staklo; ljubičasta irizacija;

Ulomak polikromne rebraste zdjele s jednim rebrom. Na vanjskoj stijenci vidi se valovit uzorak, a na unutrašnjoj isprekidani bijeli potezi čine cvjetni uzorak;

Augustovo doba – sredina 1. st. po. Kr.;

Takve su se zdjele proizvodile u rimsko-italskim, ali i istočnomediteranskim radionicama druge pol. 1. st. pr. Kr. i u 1. st. po. Kr.² Nalazi posuda od mozaičkoga stakla prevladavaju na Zapadu gdje se obnavlja proizvodnja na helenističkoj tradiciji. Tako su rebraste zdjele od Augustova doba proizvedene od mozaičkoga stakla za razliku od helenističkih pretežito monokromnih zdjela.³ Ulomak iz Narone je vjerojatno rimsko-italski proizvod Augustova doba. Italski su primjerci, naime, distribuirani ekskluzivno za Italiju ili za civilna i vojna naselja koja je osnovao August ili njegovi izravni nasljednici u susjednim zapadnim provincijama.⁴ Mozaičko posuđe sredinom 1. st. izlazi iz mode.⁵

Monokromno staklo

2. Rebrasta zdjelica;⁶ inv. br. 2041

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Vis. 4,05 cm, deb. stijenke 0,26 cm – 0,12 cm – 0,4 cm, deb. rebra 0,5 cm, pr. kruga s unutrašnje strane dna 4,45 cm, pr. oboda 15 cm;

Prozirno staklo zelenkaste nijanse, glatkih površina; od sedam spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija; koncentrični tragovi obradbe, osobito na obodu;

4, tab. VII, p. 93 i 95, n. 5-7; BONNET BOREL 1997, AV V 1 - AV V 3, p. 17 i 18, tab. 31. 5; STERN, SCHLICK-NOLTE 1994, cat. n° 93-96, p. 316-323; SCATOZZA HÖRICH 1986, forma 2b, p. 30; KIRIGIN 1984, tab. IX, 1-3, p. 123; GROSE 1984, fig. 1 i 4, p. 26-31, n. 5; GROSE 1982, p. 24 i 29, fig. 4; GOLDSTEIN 1979, tab. 26 i 27, p. 188-191; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 3; GROSE 1974, fig. 1, n° 6 i 7; ISINGS 1957, forma 3a i 3b, p. 17-20

² GROSE 1984, p. 26, n. 5, p. 30/31

³ PETRIANNI 1998, p. 96

⁴ GROSE 1984, p. 26

⁵ GROSE 1974, p. 49

⁶ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 15 – 29, tab. 2. 7, tab. 3 i 4, p. 278 - 285; FADIĆ 2001, 12.2.2. i 12.2.3., p. 288-291, tab. 30-31; LAZAR 2000, p. 64, 66; BULJEVIĆ 1999, tab. XIX, 1, p. 214; HARTER 1999, forma A3c, d, tab. 1-5, p. 33-40; FADIĆ 1997, cat. n° 146, p. 88; GREGL 1997, cat. n° 17, p. 31; BONNET BOREL 1997, AV V 1, AV V 2, AV V 3, tab. 1. 1-3, T. 31. 10, 11, p. 17 i 18; STERN, SCHLICK-NOLTE 1994, p. 308, cat. n° 89-92; SENNEQUIER 1994, p. 60, HN1.3, 4, p. 58; RAVAGNAN 1994, n° 344-347, p. 178, 179;

Plitka zdjelica urešena odvojenim, razmaknutim vertikalnim rebrima od ispod oboda do blizu središta blago konkavnoga dna, obod je ravan, uglačana ravnoga ruba, s unutrašnje strane dna su dva pojasa koncentričnih plitkih žljebova, širi pojas sastavljaju dvije koncentrične kružnice, a pojas manjega promjera jedna;

1. st. po. Kr.

S istog lokaliteta, iz sjevernoga temenosa potječe još petnaest ulomaka, jedno dno s koncentričnim žljebovima od četiri ulomka, četrnaest ulomaka tijela (dva su spojena od po dva ulomka), a sedam ih je sačuvano s obodom. Iz zapadnoga temenosa potječu takva dva ulomka tijela od kojih je jedan sačuvan s obodom.⁷

Rimske monokromne rebraste zdjele razvile su se iz helenističkih sirijsko-palestinskih prototipova.⁸ Proizvedene su do kraja 1. st. po. Kr. u raznim regijama Carstva gdje god je odgovaralo zahtjevima tržišta, a dominirale su u drugoj pol. 1. st. Budući da su naronitanski ulomci, osim jednoga neprozirno bijeloga (kat. br. 4), u prirodnim zelenkastim nijansama stakla, a i rebra im se, osim ulomku pod kat. br. 6, protežu po dnu, možemo ih datirati u drugu polovinu 1. st. po. Kr.,⁹ premda barem tri zdjelice, sa žljebovima na unutrašnjoj stijenci dna pod kat. br. 2 i 3, te ulomak pod kat. br. 6 (sličan je već nađen u Naroni),¹⁰

RUŽIĆ 1994, tip IV/1b, c, p. 34-36, tab. XXIII, 5-7, XXIII, 8-10, XXIV, 1-4; ROFFIA 1993, p. 62/63, cat. n° 32-36; BIAGGIO SIMONA 1991, 5.1.2., p. 60-62, tab. 2, 000.1.024, 000.1.156, 011.1.001, tab. 3, 134.2.001, 236.1.013, fig. 35, 163.2.044; TESORI NAZIONALI DELLA CROAZIA 1991, cat. n° 173; GREGL 1989, tab. IV, 1, p. 18; CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1987, fig. 12, p. 15-16; SCATOZZA HÖRICH 1986, forma 2, p. 25-31, tab. XI, XII, XXIV; GLUŠČEVIĆ 1986, p. 264, 266, forma 9, tab. 4. 6-8, tab. 5; ŠARANOVIĆ-SVETEK 1986, cat. n° 1-5, p. 58, tab. I, 6 i 7, tip I, p. 10, 11; WELKER 1985, p. 13/14, tab. I, 2-8, tab. II, 9-11; GROSE 1984, fig. 1, p. 26-28, fig. 4; KIRIGIN 1984, tab. IX, 4-8, p. 123, 129; GROSE 1982, fig. 8, p. 26, fig. 11, p. 28; CARINGTON SMITH 1982, p. 270, fig. 4. 1, tab. 36a; ISINGS 1980, fig. 10. 9-15, fig. 11. 1-6, p. 281, n. 7, p. 300, fig. 41, 1/116, cat. n° 1, p. 338, fig. 41, 1/121, cat. n° 1, p. 339, fig. 41, 1/131, cat. n° 2, p. 339, fig. 42, 1/134, cat. n° 1, p. 339; FADIĆ 1980, p. 140, forma 15, fig. 5. 49; GOLDSTEIN 1979, cat. n° 327-332, p. 153-156; GOETHERT-POLASCHEK 1977, p. 16-21, forma 3a i 3b, tab. 28. 10 i 11, tab. 29. 15, 17, 18; ŠUBIC 1976, fig. 7, cat. n° 40, p. 43; DAMEVSKI 1976, tab. VII, 3, p. 64; AUTH 1975, p. 151, 152, tab. 28. 24-26, tab. 32. 25, 26; HAYES 1975, p. 16/17, cat. n° 46-54, fig. 1. 46, 47, fig. 2. 49-53, tab. 3.46, tab. 4, cat. n° 636, tab. 40, fig. 21, p. 147; WELKER 1974, p. 18-24, tab. I, II; WEINBERG 1973, fig. 2/p. 37, fig. 1, 2, 3. 18-58, fig. 4; CALVI 1968, tab. 9. 4, tab. C, 2, grupa A, p. 65, 66, cat. n° 162, 163; CALVI 1961, fig. 2; VANDERHOEVEN 1961, tab. 1. 1, p. 10; ISINGS 1957, forma 3, p. 17-20

⁷ I dalje u tekstu u kurzivu spominjemo predmete koje ne obrađujemo kataloški.

⁸ STERN, SCHLICK-NOLTE 1994, p. 308

⁹ SCATOZZA HÖRICH 1986, p. 27

¹⁰ BULJEVIĆ 1999, tab. XIX, 1, p. 214; cfr. RAVAGNAN 1994, n° 346, p. 179; GROSE 1982, fig. 11, p. 28; HAYES 1975, cat. n° 636, tab. 40, fig. 21, p. 147

možda možemo datirati u sredinu 1. st. po. Kr.,¹¹ ili ranije, u kraj 1. st. pr. Kr. – sred. 1. st. po. Kr.¹² U prvu pol. 1. st. datiramo i navedeni ulomak od neprozirno bijeloga stakla.¹³ Te su zdjelice u Naronu vjerojatno uvezene iz Italije, odnosno sjeverne Italije,¹⁴ ili iz Kampanije, a to osobito s obzirom na tretman dna s koncentričnim žljebovima,¹⁵ ali moguće i iz sirijsko-palestinskoga područja.¹⁶ Takve su zdjelice možda proizvođene i u lokalnim dalmatinskim radionicama, primjerice u Saloni - kako pretpostavlja Kirigin za primjerke iz Arheološkog muzeja u Splitu.¹⁷

3. Rebrasta zdjelica;¹⁸ inv. br. 2042

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Vis. 7,55 cm, pr. oboda 15,1 cm, deb. stijenke 0,2 – 0,45 cm, s rebrom 1 cm;

Prozirno staklo zelenkasto-modričaste nijanse, glatkih površina; jedan dio spojen od sedam ulomaka, te dva pojedinačna ulomka, djelomična rekonstrukcija; koncentrični tragovi obradbe, osobito na obodu;

Dio dublje zdjelice urešene odvojenim, razmaknutim vertikalnim rebrima od ispod oboda do središta ravnoga dna, obod je ravan uglačana ruba, s unutrašnje strane, na prijelazu u dno su dva plitka koncentrična žlijeba;

1. st. po. Kr.

4. Rebrasta zdjelica;¹⁹ inv. br. 2043

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,3 – 0,5 cm, s rebrom 0,8 cm;

Bijelo neprozirno staklo glatkih, blago poroznih površina;

Ulomak plitke zdjelice s dvama sačuvanim odvojenim rebrima ispod ravnoga oboda uglačanoga ruba;

1. st. po. Kr.

---

¹¹ BONNET BOREL 1997, AV V 2; ROFFIA 1993; BIAGGIO SIMONA 1991, 134.2.001; CARINGTON SMITH 1982; ISINGS 1980; HAYES 1975, fig. 2, 50, fig. 21, 636; CALVI 1961, fig. 2

¹² STERN, SCHLICK-NOLTE 1994, n° 92, p. 75

¹³ ROFFIA 1993, p. 62; CALVI 1968

¹⁴ ROFFIA 1993, p. 62, 63; BIAGGIO SIMONA 1991, 134.2.001; HAYES 1975, cat. n° 636, tab. 40, fig. 21, p. 147; CALVI 1968

¹⁵ SCATOZZA HÖRICHT 1986, cat. n° 3-10

¹⁶ HAYES 1975, p. 17, fig. 2, 50

¹⁷ KIRIGIN 1984, p. 123

¹⁸ Cfr. cat. n° 2

¹⁹ Cfr. cat. n° 2

5. Rebrasta zdjelica;²⁰ inv. br. 2044

Sjeverni temenos:

5. 6. 1996., kod groba 10, iznad zidana postolja;

Deb. stijenke 0,3 – 0,4 cm, s rebrom 0,85 cm;

Bezbojno staklo;

Ulomak zdjelice s dvama rebrima, oba s trima horizontalnim udubljenjima na utisnutome vrhu, na unutrašnjoj neuglačanoj površini trag pojasa od triju plitkih horizontalnih incizija;

1. st. po. Kr.

6. Rebrasta zdjelica;²¹ inv. br. 2045

Zapadni temenos:

6. 7. 1999.;

Deb. stijenke 0,1 – 0,3 cm, s rebrom 0,9 cm;

Prozirno staklo modričasto-zelenkasta odsjaja; vidljivi tragovi razvlačenja staklene smjese;

Staklo oblikovano u kalupu (?);

Ulomak staklene zdjelice "S" profiliranih stijenki sa sačuvanim dvama visoko ispupčenim kratkim rebrima, obod je od polovice izvučen prema vani, rub oboda je ravan, neuglačan, obod od narebrana tijela dijeli niz sitnih, plitkih, isprekidanih horizontalnih incizija;

1. st. po. Kr.

PUHANO I REZANO STAKLO

Staklo puhanu u kalup

7. Čaša s Ennionovim potpisom;²² inv. br. 2046

Južni temenos:

18. 6. 1996., donji sloj;

Pr. oboda 14,2 cm, deb. stijenke 0,16-0,46 cm;

Prozirno staklo tamnomodre boje; od trideset spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija;

Veći dio čaše, odnosno zdjele, s geometrijskim i floralnim motivima sačuvanim u dvama pojasevima cilindričnoga tijela. U prvome pojasu, ispod oboda, su dva četvrtasta natpisna polja između palmeta. Natpisi su prilično izlizani, ali možemo ih pripisati Ennionu, najpoznatijem puhaču stakla iz prve pol. 1. st. po. Kr. Natpisi su u četirima recima.

U prvome retku jednoga natpisa razabiremo ENN, nedostaje dio sa slovom I, u drugome retku ΩΝΕΠ, u trećem retku čitamo ΟΙΗCE, u četvrtom retku N, dakle ENNΙΩΝ ΕΠΟΙΗCΕΝ, (*Ennion epoiesen*), (*napravio Ennion*).

Drugi je natpis nečitkiji, također je u četirima recima i u četvrtome je retku samo jedno slovo. U prvome retku razabiremo ΜΝΗΘΗ, u drugome retku ΗΟΑΓΟ, u trećem retku ΡΑΖΩ, u četvrtom retku stoji slovo N. Čitamo, dakle, ΜΝΗΘΗ Ο ΑΓΟΡΑΖΩΝ, (*Mneth*

²⁰ Cfr. cat. n° 2

²¹ Cfr. cat. n° 2

²² BULJEVIĆ 2003, cat. n° 142, p. 336, tab. 14. 10; STERN 1995, 69-73; MCCLELLAN 1983; AUTH 1976, p. 65, cat. n° 58; GROSE 1974, p. 37-38, fig. 1. 8, fig. 2; PRICE 1974, fig. 1. 1, cat. n° 3, p. 69; HARDEN 1935; KISA 1908, fig. 275, p. 708-710; CONTON 1906, fig. 2-4, p. 6-7

ho agorazon) (*Neka se kupac upamti*).

Dalje od palmete, što rubi potonji natpis, stoji kružni motiv, palmeta, zvjezdolik motiv, vidi se vrh palmete, potom kružni motiv, slijedi natpis s Ennionovim potpisom obrubljen palmetama, kružni motiv, palmeta, zvjezdolik motiv ispod kojega je nalijepljena ručica, nažlijebljen stup na bazi s palmetom kao kapitelom i kružni motiv.

Donji pojas urešen je gustim vertikalnim, odnosno blago ukošenim žljebovima oblih krajeva raspoređenih između horizontalnih rebara.

Donji, obli, dio posude nije sačuvan.

Obod je izvučen prema vani, vertikalno, s odrezanim, prema unutra uglačanim rubom. Druga četvrtina 1. st. po. Kr.

Ennion je najpoznatiji puhač stakla u kalup. Potpis mu je sačuvan na preko trideset posuda. Ennion je vjerojatno helenizirano semitsko ime. Moguće je djelovao u Sidonu, najvjerojatnije na sirijsko-palestinskom području.²³ Čini se, sudeći prema datiranim nalazima, da je najranije stolno posude puhanu u kalup napravio upravo Ennion.²⁴

MNHΘH O AΓOPAZΩN, (*Mnethē ho agorazon*), fraza što se često javlja s obrtnikovim potpisom je, čini se, grčki prijevod tipičnoga semitskoga blagoslova.²⁵

Od trinaest čaša s Ennionovim potpisom jedanaest ih je nađeno u Italiji pa se dugo vjerovalo da se u jednom trenutku majstor odselio iz Sidona u sjevernu Italiju.²⁶ Nova otkrića drugdje na Zapadu sugeriraju drugo - mogućnost razmjene kalupa između radionica, trgovinu.²⁷

Izravna analogija naronitanskoj posudi je posuda iz područja Adrije - Cavázere,²⁸ te druga, od zelenoga stakla s Cipra - Tremithus.²⁹ Vjerojatno su sve tri puhane u isti kalup. Moguće istoj skupini pripada i čaša iz Tarragone.³⁰ Slični ulomci potječu iz Mogadora (Maroko)³¹ i Garduna (Hrvatska).³²

8. Čaša s Aristeasovim potpisom;³³ inv. br. 2047

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom

²³ STERN 1995, p. 69, p. 71-72, n. 66-69

²⁴ STERN 1995, p. 70, n. 48; p. 71, n. 55-57; MCCLELLAN 1983, p. 73-76

²⁵ STERN 1995, p. 71, n. 59, p. 72; MCCLELLAN 1983, p. 72, n. 6

²⁶ HARDEN 1935, p. 165

²⁷ STERN 1995, p. 71, n. 62-65; MCCLELLAN 1983, p. 75-76

²⁸ HARDEN 1935, p. 165, Alia; KISA 1908, CONTON 1906

²⁹ HARDEN 1935, p. 165, Alib

³⁰ PRICE 1974, fig. 1. 1, cat. n° 3, p. 69

³¹ PRICE 1974, p. 69, n. 27; MCCLELLAN 1983, p. 75, n 31

³² BULJEVIĆ 2003, cat. n° 142, p. 336, tab. 14. 10

³³ STERN 1995, p. 69, 72-73; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, p. 157-160, cat. n° 280

palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;
 Vis. bez dna 5,7 cm, pr. 8,5 cm, deb. stijenke 0,1 - 0,36 cm;
 Prozirno staklo modričasto-zelenkasta odsjaja; jedan dio od četiri spojena ulomka, te jedan odvojen ulomak; nešto zračnih mjehurića, tragova razvlačenja, sedefasta irizacija;
 Dio čaše cilindričnoga tijela koso prema unutra odrezana, neuglačana ruba, s dijelom zaobljenoga dna na vjerojatno kratkoj prstenastoj nozi. Ures čaše podijeljen je u četiri pojasa: između dvaju horizontalno nažlijebljenih pojasa, u središnjem pojasu je natpis u polju (*tabula ansata*) okružen vertikalnim žljebovima obliha krajeva, oblo zaobljeno dno urešeno je nizom vertikalnih žljebova, naizmjenično obliha vrhova i vrhova u obliku strjelice. Na dvama mjestima je vidljiv trag kalupa. Natpis u trima recima je na grčkome jeziku: u prvom retku sačuvana su tri zadnja slova TEA, u drugom retku sačuvana su četiri slova: vjerojatno Y, te ΠΠΙΟ, u trećem retku ΠΠΟΙΕΙ. Natpis se može pročitati kao APICTEAC KYΠPIOC EΠΠΟΙΕΙ (*Aristeas Cipranin napravio*).
 Druga četvrtina 1. st. po. Kr.;³⁴

Od poznatih staklara petorica su bili specijalisti u dekoriranome posuđu puhanome u kalup: Ennion, Aristeas, Neikais, Iason i Meges. Djelovali su u 1. st. po. Kr. na Bliskome istoku (o značenju toponima Cipranin vidi kod Stern).³⁵
 Do sada su poznate samo dvije čaše što ih je potpisao Aristeas, Ennionov sljedbenik, majstor za fino stolno posuđe, ona u bivšoj Constable-Maxwell zbirci i u Strada zbirci u Paviji (Strada Collection, Pavia).³⁶

9. Čaša s mitološkim likovima;³⁷ inv. br. 2048

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,6-0,07 cm;

Prozirno staklo tamnoljubičaste boje; vanjska stijenka porozna;

Na jedinom sačuvanom polju čaše je stiliziran goli lik u profilu nalijevo s razmaknutim nogama i uzdignutom rukom u kojoj je štap; preko leđa je prebačena torba. Vjerojatan je prikaz Merkura s kadocejem i Marsupijom.

1. st. po. Kr.; kasno julijevsko-klaudijevsko ili flavijevsko doba.

10. Čaša s mitološkim likovima;³⁸ inv. br. 2049

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,03 – 0,2 cm;

Prozirno staklo tamnoljubičaste boje;

Vjerojatno ulomak gornjega dijela iste čaše (kat. br. 9), s arhitektonskom dekoracijom;

³⁴ STERN 1995, p. 72, n. 78

³⁵ STERN 1995, p. 72, n. 71-75

³⁶ STERN 1995, p. 72, n. 76; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, p. 160

³⁷ WIGHT 1994; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, p. 87-90, cat. n° 143; PETRU 1976, tab. I, p. 14

³⁸ Cfr. cat. n° 9

1. st. po. Kr.; kasno julijejsko-klaudijejsko ili flavijejsko doba.

11. Cilindrična piksida (?),³⁹ inv. br. 2050

Zapadni temenos:

3. 11. 1998., 9. 7. 1999.;

Vis. od obodnoga horizontalnog rebra do rebra na dnu 2,8 cm, deb. stijenke 0,2 – 0,4 cm, pr. dna 4,35 cm;

Prozirno staklo modričasta odsjaja; od dvaju spojenih ulomaka; mnoštvo manje prozirnih mrljica; ulomak rastaljena stakla na dnu.

Dio cilindrične pikside (?) s dvama sačuvanim poljima s različitim palmetastim uresima. Sačuvana je do prijelaza u prema vani izvučen obod ili stijenku što je istaknuto horizontalnim rebrom, i bez poklopca. Navedeno moguće upućuje na neki drugi oblik, čašu. Četvrtasta su polja odijeljena vertikalnim rebrom obliha krajeva od obodnoga horizontalnog rebra do horizontalnog rebra ruba dna. Dno je konkavno s pet koncentričnih rebara oko središnjega kružnog ispupčenja.

1. st. po. Kr.;

Srodne su se skupocjene pikside rabile za držanje kozmetičkih, medicinskih, magičnih preparata, otrova i meda. Proizvod su sirijsko-palestinskih ili kampanijskih radionica 1. st. po. Kr.⁴⁰

12. Boca s uresom u dubokom reljefu;⁴¹ inv. br. 2051

Zapadni temenos:

6. 7. 1999.;

Pr. dna 3,9 cm, deb. stijenke 0,1 – 0,3 cm;

Prozirno staklo zelenkasta odsjaja; jedan dio od dva spojena ulomka, te jedan odvojen ulomak; gubi prozirnost, nešto zračnih mjehurića i uboda (pinprick);

Donji dio bočice s uresom u dubokome reljefu. Na dvama mjestima na tijelu vidljiv je trag kalupa. Na konkavnome dnu ističe se koncentrično rebro. Sačuvan je donji pojas od dvaju redova kružića, te dio uresa međusobno povezanih, prepletenih kružnica s kružićem u središtu svake.

Vjerojatno 2. st. po. Kr.;

Takve su se boce (sferične boce s ovratnikom i sferični vrčevi bez ovratnika) proizvodile na istočnom Mediteranu, vjerojatno kao stolno posuđe za dekantiranje, u 2. st. po. Kr. kao imitacija tada popularnoga brušenoga stakla.

³⁹ STERN 1995, cat. n° 79-83, p. 169-172; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, cat. n° 153-155, p. 96-97; AUTH 1976, p. 67, cat. n° 61

⁴⁰ STERN 1995, p. 170, n. 6

⁴¹ FADIĆ 2001, 8.1., p. 203-204, tab. 8. 117; 11.1.1., p. 256-257, tab. 18. 215; FADIĆ 1997, cat. n° 36, p. 81; STERN 1995, cat. n° 115-118, p. 185-190, fig. 18; RAVAGNAN 1994, cat. n° 67, p. 52; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, cat. n° 179, 180; AUTH 1976, cat. n° 83, p. 79; HAYES 1975, cat. n° 95, tab. 8, p. 50; SUNKOWSKY 1956, fig. 29, p. 18

Puhane su u četverodijelni kalup od triju vertikalnih odsjeka i diskastoga odsjeka dna.⁴²

13. Čaša s horizontalnim rebrom;⁴³ inv. br. 2052

Zapadni temenos:

9. 11. 1998.;

Deb. stijenke 0,02-0,33 s rebrom 0,12 cm, pr. 7,5 cm;

Prozirno, gotovo bezbojno staklo; nešto sitnih zračnih mjehurića i tragova razvlačenja; od dva spojena ulomka;

Staklo puhano u kalup (?);

Obodni dio čaše s horizontalnim rebrom ispod zaobljena ruba;

Druga pol. 1., 2. st. po. Kr.;

U zapadnome temenosu nađena su još dva, a u sjevernome temenosu jedan ulomak takve čaše, kao i po ulomak srodne zdjelice.

14. Horizontalno narebrena cilindrična boca;⁴⁴ inv. br. 2053

Sjeverni temenos:

1993.; površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,13 cm – 0,35 cm, pr. dna 4,6 cm, pr. tijela 8,6 cm, vis. dna 0,4 cm;

Prozirno staklo modričasto-zelenkasta odsjaja; od šest spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija;

Dio cilindrične posude, vjerojatno boce, horizontalno narebrenih stijenki tijela i dna s tragom kalupa na prijelazu donje strane tijela (tijelo pod pravim kutom prelazi u dno s izvučenom nogom) u nisko, izvučeno, konkavno dno, odnosno nogu.

Kraj 1. st. po. Kr. – 4. st. po. Kr.

S istoga lokaliteta, iz sjevernoga temenosa potječe još šest srodnih ulomaka: tri konkavna dna, od kojih jedno iz triju dijelova s izravnim, oblim prijelazom u tijelo, tri ulomka tijela, od kojih je jedan spojen od četiriju, a na dvama ulomcima je jasan trag kalupa. Dva ulomka dna moguće pripadaju nekome drugom tipu

⁴² STERN 1995, cat. n° 115-118, p. 185-190, fig. 18

⁴³ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 135 – 141, tab. 14. 3 – 9, p. 334 – 336; FADIĆ 2001, 12.4.1., tab. 33. 326, p. 296; KIRIGIN 1984, cat. n° 36, tab. XII, p. 126, tip VI 2 c; ISINGS 1980, fig. 7. 11 i 13, cat. n° 16 i 17, p. 292-294; CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1976, tab. I, 12, 13, 15, p. 176; HAYES 1975, cat. n° 139, fig. 3, tab. 10, p. 36/37, n. 21; CLAIRMONT 1963, III A 6, p. 54/55, cat. n° 229-234 tab. VI, XXIV

⁴⁴ STERN 1999, fig. 26, p. 467; FLEMING 1999, fig. E 35, p. 63; HARTE 1999, forma F6, tab. 38, p. 124, 125; (DIANI 1998, p. 42, 43, fig. 4); BONNET BOREL 1997, AV V 143, tab. 26, p. 53; (STERN 1995, cat. n° 64-68, p. 157-159); SENNEQUIER 1994, HN 15, p. 59, 64; FOLLMANN-SCHULZ 1992, cat. n° 22, p. 41; WELKER 1985, 15 h, i, p. 35-37, cat. n° 117; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 121, 142, tab. 67, 74; WELKER 1974, 15 h, p. 98-101, tab. 15, 225; ISINGS 1957, forma 89, p. 106-107; forma 128, p. 158; (forma 50, p. 63-67)

posude, primjerice bocama kvadratična tijela,⁴⁵ dok jedan ulomak tijela moguće pripada minijaturalnim transportnim amforama druge pol. 1. st. po. Kr.⁴⁶

Navedeni ulomak najvjerojatnije pripada horizontalno narebrenim bocama kakve su se dugo proizvodile u radionicama sjeverozapadne Europe. Od analognih primjeraka razlikuje se nogom na dnu.

15. Rebrasta zdjelica s naglašenim ramenom;⁴⁷ inv. br. 2054

Sjeverni temenos (dno):

1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Južni temenos:

18. 6. 1996., donji sloj;

Vis. 5 cm, deb. stijenke 0,34 cm – 0,13 cm, pr. dna 3,8 cm, pr. oboda 9,3 cm;

Prozirno staklo žutozelenkaste nijanse; od pet spojenih ulomaka;

Zdjelica urešena urednim gustim vertikalnim rebrima od istaknutoga ramena do prvoga od četiriju pojasa koncentričnih rebara u vanjskoj stijenci donjega dijela, odnosno dna zdjele, dno je konkavno, slobodno puhan obod je konkavan, u gornjem dijelu blago konveksan i urešen tankim koncentričnim rebrom, rub oboda je neuglačan, odrezan prema unutra;

Druga četvrtina/sredina 1. st. po. Kr.⁴⁸ – kraj 1./početak 2. st. po. Kr.⁴⁹

Pripada tipu zdjelica kakve se nalaze i na zapadnim i na istočnim lokalitetima Rimskoga Carstva. Prema Stern⁵⁰ gustoća zapadnih nalaza posuda s naglašenim ramenom sugerira proizvodnju u zapadnim radionicama, ali moguće i na Istoku.

Slobodno puhanu staklo, staklo s nanesenim ili ispupčenim uresom, pečatirano, rezano, urezivano, brušeno staklo

Posude s nanesenim i (ili) ispupčenim, izvučenim uresom

16. Narebrena zdjela s utisnutim nitima (njem. Zarte Rippenschalen);⁵¹ inv. br. 2055
Sjeverni temenos: 1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

⁴⁵ DIANI 1998; ISINGS 1957, forma 50, p. 63-67

⁴⁶ STERN 1995

⁴⁷ DIANI 1998, p. 35; STERN 1995, p. 280, cat. n°13 i 14, p. 111-113; BIAGGIO SIMONA 1991, 5.2.3., T. 4, fig. 37, 011.1.017, p. 75-76; VETRI NELLE CIVICHE COLLEZIONI BRESCIANE, br. 91a, p. 60, sl. na p. 50; AUTH 1976, p. 42; HAYES 1975, fig. 2, T. 4, br. 82, cat. n° 82 na p. 47-48, p. 33; CALVI 1968, T. 16, 1, cat. n° 249 na p. 105, p. 101

⁴⁸ STERN 1995, p. 280, cat. n°13 i 14, p. 111-113

⁴⁹ BIAGGIO SIMONA 1991, 5.2.3., T. 4, fig. 37, 011.1.017, p. 75-76

⁵⁰ STERN 1995, p. 280, cat. n°13 i 14, p. 111-113

⁵¹ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 30 – 33, tab. 5. 1 – 4, p. 285 - 287; FADIĆ 2001, 12.3., tab. 31 i 32. 309-317, p. 291-293; HARTER 1999, forma A8, p. 43-45, tab. C, 6. 180-184, p. 184;

Zapadni temenos (jedan ulomak): 6. 11. 1998.;

Pr. tijela 8,7 cm, deb. stijenke 0,5 – 0,2 cm;

Poluprozirno staklo jantarne boje s nitima od neprozirno bijeloga stakla; od devet spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija; dosta zračnih mjehurića, osobito na ulomku iz zapadnoga temenosa;

Dio zdjele s horizontalno utisnutim nitima na razmeđu prema vani svijenoga oboda i narebrene stijenke tijela, te valovito nanesenim nitima preko tankih rebara i nepravilnim kružnim nanosima po ravnome dnu;

Prva pol. 1. st. po. Kr.

Iz južnog temenosa potječu tri ulomka (dva obodna od kojih jedan s vrhom rebra, jedan narebren) najvjerojatnije jedne rebraste zdjelice od poluprozirnoga ljubičasta stakla s nanesenim nitima (vidljivim u tragovima) od neprozirno bijeloga stakla, te ulomak dna (od dvaju komada) s nanesenim nitima od neprozirno bijeloga stakla.

Takve su zdjelice proizvod zapadnih staklarskih radionica, a u Dalmaciju su uvezene iz sjeverne Italije, vjerojatno iz Akvileje. Pojavile su se već u Augustovo ili kasnoaugustovsko doba, najbrojnije su u Tiberijevo-Klaudijevo doba, ubrzo potom nestaju.⁵²

17. Kampaniformna čaša s reljefnim valovitim uresom,⁵³ inv. br. 2056

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Pr. dna 4,54 cm, deb. stijenke 0,3-0,1 cm, deb. stijenke dna 0,05 cm; vis. od dna do obodne incizije 10,95 cm;

Gotovo bezbojno staklo; od osam spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija; vanjska površina je porozna s dosta mliječnobijelih naslaga, sedefasta irizacija;

Čaša kampaniformnoga tijela s konkavnim dnom izvučenim u prstenastu nogu, nije sačuvana u gornjem dijelu, vidi se ipak horizontalna incizija što je ponekad bila urezana ispod vertikalnoga ili prema vani izvučenoga oboda. Reljefni valoviti ures od niti istoga

---

FADIĆ 1997, p. 88, cat. n° 147-149; BONNET BOREL 1997, p. 26-27, AV V 37, tab. 8. 37; RAVAGNAN 1994, p. 190, 191, n° 376-379; BIAGGIO SIMONA 1991, p. 71-74, tab. 4, fig. 6 i 36; KIRIGIN 1984, p. 124, tab. IX, 9-11, p. 129; FADIĆ 1982, p. 122/123, forma 16, fig. 3. 48-50; GROSE 1982, p. 28, n. 18, 19; GOETHERT-POLASCHEK 1977, p. 21/22, forma 4, tab. 30. 35, 36; AUTH 1975, p. 152, tab. 32. 22; CALVI 1968, grupa G, p. 70/71, tab. 9. 1-3, n° 184-186, p. 74/75; VON SALTER 1964, n° 2, p. 42/43; PFEFFER, HAEVERNICK 1958; ISINGS 1957, forma 17, p. 35/36

⁵² BIAGGIO SIMONA 1991, p. 74, n. 65; GROSE 1982, p. 28, n. 18, 19

⁵³ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 48, 49, p. 296, 297, tab. 6. 4, 5; FADIĆ 2001, 15.9, p. 340-341; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.1., tab. 11, 236.1.008, p. 104-108: 104, 106-107, a; BONNET BOREL 1997, tab. 11, 59, AV V 59; GLUŠČEVIĆ 1986, forma 5, p. 260, tab. 2. 7, 8; WELKER 1974, 1 na p. 25-27; ISINGS 1957, forma 33, p. 47-48

stakla od kojega je i čaša nanesen je nakon puhanja na vruću stijenku tijela;
Sredina 1. st. po. Kr. – 2. st. po. Kr.;

Pripada tipu vitkih čaša kampaniformnoga tijela dekoriranih valovitim motivom kakve su se proizvodile u sjevernoj Italiji (jedna od radionica je Muralto u Ticinu), te vjerojatno i sjeverno od Alpa, u nekoj od radionica blizu tamošnjih većih središta i vojnih logora. Najčešće su u flavijevsko doba do početka 2. st. po. Kr.⁵⁴

18. Zdjelica s reljefnim romboidima;⁵⁵ inv. br. 2057

Sjeverni temenos (središnji ulomak): 1993., površinski sloj u sjeverozapadnome uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Zapadni temenos: 2. 11. 1998., 2. 7. 1999.;

Vis. 6,9 cm, pr. oboda 9,2 cm, deb. stijenke 0,25 – 0,05 cm, s rombom 0,35 – 0,2 cm, pr. oboda 9,25 cm;

Gotovo bezbojno staklo zelenkasta odsjaja; od triju spojenih ulomaka; vanjska stijenka dna je izgrebana; sitni zračni mjehurići; sačuvani su dijelovi četiriju rombova;

Zdjelica urešena nizom po sredini spojenih reljefnih romboida nanesenih u nitima istobojnoga stakla od ispod oboda do prijelaza u zaravnjeno dno. Obod je koso izvučen prema vani, istaknut s dvama pojasovima urezanih incizija pri korijenu i vrhu koji je ravno odrezan, neuglačan;

Sredina 1. st. po. Kr. – prva pol. 3. st. po. Kr.;

Zdjelici urešenoj reljefnim romboidima nismo našli izravnih analogija. Stoga upućujemo na istovjetnost uresa, niz po sredini spojenih rombova, odnosno ovala od niti istobojnoga stakla na malim (7-9 cm) primjercima kampaniformnih čaša koje su dugo u uporabi, do kraja 2. i u prvoj pol. 3. st. po. Kr.⁵⁶ Od te se skupine zdjelica iz Narone razlikuje izvedbom dna koje je zaravnjeno. Kod ostalih tipoloških inačica dno je izvučeno u prstenastu nogu, osim kölnskog primjerka s ravnim dnom.⁵⁷ Ukažimo ovdje na zdjelicu iz Dura Europosa sa sličnim uresom, iz 2. st.,⁵⁸ te srodnu zdjelicu iz Bresciae.⁵⁹

⁵⁴ BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.1., tab. 11, 236.1.008, p. 104-108: 104, 106-107, a

⁵⁵ FADIĆ 2001, 15.9, p. 341, n. 908; SENNEQUIER 1994, HN4.6, HN5.1; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.1., tab. 11, fig. 47, 139.2.028; fig. 47, 003.1.004, 139.2.028, p. 105, 107, d; VETRI NELLE CIVICHE COLLEZIONI BRESCIANE, cat. n° 38a, p. 33; GLUŠČEVIĆ 1986, forma 5, p. 250, n. 42; forma tijela cfr. tab. 2, 8, p. 260, n. 52; CLAIRMONT 1963, cat. n° 187, tab. V i XXIII, grupa 2, p. 48

⁵⁶ BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.1., tab. 11, fig. 47, 139.2.028; fig. 47, 003.1.004, 139.2.028, p. 105, 107, d

⁵⁷ FADIĆ 2001, 15.9, p. 341, n. 908; GLUŠČEVIĆ 1986, forma 5, p. 250, n. 42; forma tijela cfr. tab. 2, 8, p. 260, n. 52

⁵⁸ CLAIRMONT 1963, cat. n° 187, tab. V i XXIII, grupa 2, p. 48

⁵⁹ VETRI NELLE CIVICHE COLLEZIONI BRESCIANE, cat. n° 38a, p. 33

Pretpostavljamo, ipak, da je zdjelica u Naronu uvezena iz neke zapadne radionice.

19. Čaša s kružnim ispupčenjima;⁶⁰ inv. br. 2058

Cela: 11. 6. 1996, ispod G13;

Prozirno staklo zelenkasta odsjaja; jedan dio od pet spojenih ulomaka, te pet pojedinačnih ulomaka; izraziti tragovi razvlačenja, zračni mjehurići, smečkasti ostaci u stijenci, irizacija; Deb. stijenke 0,05 cm, s ispupčenjem 0,2 cm, pr. oboda 7,5 cm;

Dio čaše s izvučenim kružnim ispupčenjima; zaobljenoga oboda;

2. – 5. st. po. Kr.

U celi, iznad grobova, nađena su još dva ulomka, jedan obodni ulomak najvjerojatnije iste čaše, te jedan ulomak druge posude od bezbojnoga stakla, s kružnim ispupčenjem.

Tako urešeno posuđe proizvodilo se tijekom 2. i 3. st. po. Kr. na Istoku, u Siriji i Egiptu, potom i na Zapadu, u galsko-rajskim radionicama.⁶¹ Moguća je, međutim, i kasnija datacija naronitanske čaše, u 4. ili 5. st. po. Kr.⁶²

20. Posuda s narebrenim ispupčenjima;⁶³ inv. br. 2059

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,37 – 0,13 cm, s ispupčenjem 0,8 cm, deb. ispupčenja 0,3 cm;

Prozirno, gotovo bezbojno staklo zelenkasta odsjaja; zračni mjehurići; prekriveno bijelim slojem, gubi prozornost; unutrašnja površina se raspucava;

Ulomak dna posude, vjerojatno zdjele, s vertikalnim, horizontalno narebrenim ispupčenjima;

2. – 4. st. po. Kr.;

Tako urešeno posuđe prvotno je proizvedeno u Siriji, potom u sjeverozapadnoj Europi.

⁶⁰ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 50, tab. 6. 6, p. 297; CHEVALIER 1999, fig. 4a, p. 171; HARTE 1999, tab. 15. 318, forma B15a, p. 70; tab. 56. 1347, 1350, forma K5, p. 159; BONNET BOREL 1997, AV V 65, tab. 13. 65, p. 33; RUŽIĆ 1994, tab. XXXI, 5-7, VII/7, p. 43-44; WELKER 1985, cat. n° 189, tab. 14 i 22. 2 i 3, p. 50/51; AUTH 1975, tab. 31. 94, p. 163; BARKÓCZI 1968, p. 63/64, fig. 30. 2, fig. 39. 4, cat. n° 14; CLAIRMONT 1963, III A 5 c, p. 31, 51, cat. n° 214-222, tab. VI, XXIII; ISINGS 1957, forma 96b2, p. 116

⁶¹ WELKER 1985, cat. n° 189, tab. 14 i 22. 2 i 3, p. 50/51; CLAIRMONT 1963, p. 51, n. 103-108

⁶² CHEVALIER 1999, fig. 4a, p. 171

⁶³ HARTE 1999, tab. 56. 1348, forma K5, p. 159; BONNET BOREL 1997, AV V 67, tab. 13, p. 33; WELKER 1985, tab. 22. 4, tab. 14. 190, cat. n° 190, p. 52; CLAIRMONT 1963, III A 5 a, p. 46-48, cat. n° 180-185, tab. V; ISINGS 1957, forma 96b2b, p. 116, 132

Posuda s pečatiranim ručicama

21. Skyphos;⁶⁴ inv. br. 2060

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Južni temenos (jedan ulomak dna):

18. 06. 1996., donji sloj;

Vis. 6,9 cm, pr. oboda 8,9 cm, deb. stijenke 0,3 – 0,1 cm;

Prozirno staklo žute boje; prekriveno manje prozirnim mrljicama; jedan dio od dvadesetjednog spojenog ulomka, te šest odvojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija; *Skyphos* dubokoga recipijenta ravnih stijenki, pod gotovo pravim kutom prelazi u dno i stoji na niskoj prstenastoj nozi. Obod mu je vertikalna, dvostruko zadebljan, s pričvršćenim nasuprotnim ručicama do sredine tijela. Ručice su svijene u obliku slova M s horizontalnim plosnatim jezičcima u visini vrha oboda. Na plosnatim jezičcima ručicama su izlizani, nečitki potpisi staklara;

1. st. po. Kr.

Stakleni *skyphoi* imitiraju srebrne, osobito popularne u Augustovo doba.

Šest staklara koji su imenu dodali toponim *Sidon* ili toponimsku oznaku *Sidonac* potpisivali su se pečatiranjem na ručicama takvih čaša: Annios, Aristoon, Artas, Eirenaïos, Neikoon i Philippos. Najviše je pečata s Artasovim imenom. Navedeni toponim može biti oznaka mjesta rođenja, a ne djelovanja, ili je pak rabljen kao garancija kvalitete pozivanjem na ime slavnoga staklarskog središta. Budući da je većina pečatiranih ručica nađena u Rimu, pretpostavlja se da su imali radionice u Rimu ili u sjevernoj Italiji.⁶⁵

Rezano, urezivano, brušeno staklo

Fasetirano staklo

22. Zdjelica s ovalnim uresom;⁶⁶ inv. br. 2061

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,25 – 0,35 cm;

⁶⁴ WHITEHOUSE 1997, cat. n° 132-149, p. 91-101; STERN 1995, p. 68-69; 94-95; BIAGGIO SIMONA 1991, 6.5., p. 93-94, tab. 9, fig. 44; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, p. 51, cat. n° 68; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 29a, p. 40; CALVI 1968, tab. 7. 1, cat. n° 160, p. 64; ISINGS 1957, forma 39, p. 55-56

⁶⁵ WHITEHOUSE 1997, cat. n° 132-149, p. 91-101; STERN 1995, p. 68-69; 94-95

⁶⁶ BONNET BOREL 1997, tab. 5. 26, AV V 26, p. 24; RAVAGNAN 1994, cat. n° 451, p. 224; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 23, p. 36, cat. n° 96

Bezbojno staklo; mnoštvo sitnih mjehurića; gubi prozirnost, prije konzervacije mliječnobijeli sloj;

Staklo lijevano u kalup (?);

Ulomak oboda zdjelice s redom ovalnih faseta na donjoj površini i koso profiliranoga ruba urešenoga vertikalnim žljebovima;

Druga pol. 1. – sred. 3. st. po. Kr.;

Pretpostavljamo zapadnu radionicu te zdjelice.

23. Zdjelica s ovalnim uresom;⁶⁷ inv. br. 2062

Sjeverni temenos: 1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,13 cm;

Bezbojno staklo; mnoštvo sitnih zračnih mjehurića; prije konzervacije mliječnobijeli sloj;

Puhano staklo;

Ulomak dna zdjelice s brušenim ovalima u dvama redovima između horizontalnih žljebova, odnosno pojasa od dvaju koncentričnih žljebova na dnu i jednoga horizontalnoga žlijeba na vrhu sačuvanoga ulomka;

140. – 170. po. Kr.

24. Duboka zdjela s ovalnim uresom;⁶⁸ inv. br. 2063

Sjeverni temenos: 1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,13 cm;

Bezbojno staklo; od triju spojenih ulomaka; prije konzervacije mliječnobijeli sloj;

Puhano staklo;

Ulomak duboke zdjele s prema vani izvučenim obodom. Tijelo je urešeno izduženim, nepravilno poredanim ovalima, negdje su razmaknuti, negdje spojeni, između pojasa od po dva horizontalna žlijeba. Sačuvana su tri pojasa horizontalnih žljebova, gornji pojas ovala u jednom redu, ispod su ovali u dvama redovima, a od trećega pojasa sačuvan je samo gornji dio jednoga reda ovala.

2. – 3. st. po. Kr.

25. Konična čaša sa sačastim uresom;⁶⁹ inv. br. 2064

Južni temenos:

18. 6. 1996.;

---

⁶⁷ WELKER 1985, tab. 7. 85; tab. 19, p. 27

⁶⁸ HARTER 1999, tab. 16. 346, B15b, p. 71; RUŽIĆ 1994, forma IV/6, T. XXV, 6, 10, cat. n° 536, 540, p. 37-38; forma VII/10b, tab. XXXV, 9, cat. n° 873, p. 45, 47; ŠUBIC 1976, tab. VI, 47, cat. n° 60a, p. 46; DAMEVSKI 1976, tab. XV, 1, p. 66; AUTH 1975, cat. n° 41, tab. 29 i 32, p. 156; WELKER 1974, p. 28-29, tab. 7. 86, 87, tab. 18. 3, 4; CLAIRMONT 1963, p. 66-68, grupa d

⁶⁹ FADIĆ 2001, 15.3., tab. 39. 386, 387, p. 328-329; FLEMING 1999, fig. E.21, p. 45; HARTER 1999, B9, tab. 12. 262, 263, p. 63-65; WHITEHOUSE 1997, cat. n° 395, p. 233; FADIĆ 1997, cat. n° 192, p. 89; BONNET BOREL 1997, AV V 53, 54, tab. 11, p. 30;

Deb. stijenke 0,53 – 0,23 cm, pr. dna 4,4 cm;
Bezbojno staklo zelenkasta odsjaja; od dva spojena ulomka; niz sitnih zračnih mjehurića;
prije konzervacije mliječnobijeli sloj;

Puhano staklo;

Donji dio niske konične čaše na zaravnjenoj punoj nozi trokutasto profiliranoga ruba. Na donjem dijelu tijela je horizontalno rebro, a pri vrhu sačuvanoga ulomka je horizontalan žlijeb; između njih je sačast brušen ures u četirima redovima; saće u gornjem i donjem redu ima oble vanjske stranice;

70. g. po. Kr. – 2. st. po. Kr.

Iz zapadnoga temenosa potječe jedan ulomak sa sačastim uresom i horizontalnim rebrom, iz južnoga temenosa potječu još dva spojena ulomka sa sačastim uresom i horizontalnim žlijebom, i iz sjevernoga temenosa tri ulomka urešena sačastim uresom, od kojih dva sa sačuvanim horizontalnim rebrom.

Takve čaše vuku podrijetlo s istočnoga Mediterana, iz Sirije ili Egipta, a sudeći prema proširenosti u zapadnim provincijama, proizvodile su se i bliže rečenom tržištu, moguće u sjevernoj Italiji.⁷⁰

Horizontalno brušeno i incizirano posuđe

26. *Hofheim* zdjelica;⁷¹ inv. br. 2065

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,33 – 0,17 cm, vis. 6 cm, pr. oboda 6,95 cm;

Prozirno staklo tamnomodre boje; nešto zračnih mjehurića, od deset spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija;

Dio zdjele prema unutra nakošenih stijenki, s brušenim horizontalnim pojasom ispod sredine tijela, te tanjim pojasom horizontalnih incizija ispod oboda prema unutra

---

RUŽIĆ 1994, tab. XXIX, 12-15; tab. XXX, 1, 2, forma VII/5, p. 42; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.2., p. 108-112; CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1987, fig. 50, p. 18; GLUŠČEVIĆ 1986, tab. 1. 3-6, forma 2, p. 256-257; WELKER 1985, tab. 7. 82-84; tab. 18. 1-2, p. 25-26; ISINGS 1980, fig. 8. 1-2, cat. n° 22, 23, p. 294; GOETHERT-POLASCHEK 1977, tab. 35. 131, forma 35, p. 44; PETRU 1976, tab. II, 1, p. 14-15; WELKER 1974, tab. 9. 146-149, 01, 02, tab. 21. 1-3, p. 55-63; BARKÓCZI 1966/67, fig. 24. 1, fig. 32. 1, p. 69-70, cat. n° 2; ISINGS 1957, forma 21, p. 37-38

⁷⁰ BIAGGIO SIMONA 1991, p. 110-111, n. 41-44; WELKER 1974, p. 59-60

⁷¹ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 52, 53, tab. 6. 8, 9, p. 298 - 300; FADIĆ 2001, 15.6.1., tab. 40. 390, p. 333-335; HARTER 1999, forma B1a, tab. 10. 229-230, p. 55-57; FADIĆ 1997, cat. n° 196, p. 89; RAVAGNAN 1994, p. 187-188, cat. n° 367-370; BIAGGIO SIMONA 1991, 5.2.1., tab. 3. 163.2.114, fig. 6. 163.2.055, p. 69, n. 45, p. 71; GLUŠČEVIĆ 1986, tab. 4. 2, forma 8, p. 264; ISINGS 1980, p. 281, n. 5 i 6, fig. 3. 4-6, p. 287, c, cat. n° 7-15; fig. 9. 5-21, cat. n° 47-79, p. 297/298; fig. 36. 4, cat. n° 4, p. 327; fig. 37, cat. n° 7-16, p. 331; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 30, tab. 34. 119, 120, 122, p. 41-42; HAYES 1975, tab. 10., fig. 3. 132, p. 35-36; ISINGS 1957, forma 12, p. 27-30

odrezanoga neuglačanoga ruba. Tijelo oblo prelazi u zaravnjeno dno s konično konkavnim središtem;

Druga pol. 1. st. po. Kr.

U južnom temenosu nađene su još dvije takve zdjele, jedna (šest spojenih ulomaka) od prozirnoga modričastoga, druga (šest spojenih ulomaka) od prozirnoga žućkastoga stakla. Žuta je bez dna, drugoj je dno blago konkavno. Dvije potječu iz zapadnog temenosa, obje su od prozirnoga modričastoga stakla, jedna je spojena od deset, druga od triju ulomaka. Jednoj je dno konično konkavno u središtu, drugoj je zaravnjeno.

Pripada *Hofheim* zdjelicama, odnosno čašama, proizvedenim u zapadnim radionicama, što većinom datiraju u tiberijevsko-klaudijevsko doba, a popularne su bile i u flavijevsko doba. Konično konkavno dno je popularno kod mlađih primjeraka, iz druge pol. 1. st., za razliku od srodnih primjeraka s ravnim dnom iz prve pol. 1. st.⁷²

27. Kampaniformna čaša;⁷³ inv. br. 2066

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,16 – 0,2 cm, pr. oboda 6,2 cm;

Prozirno staklo zelenkasta odsjaja; nešto sitnih zračnih mjehurića i tragova razvlačenja, irizacija;

Ulomak kampaniformne čaše uskoga tijela blago konveksnih stijenki, koveksna oboda koso prema unutra odrezanoga, nopoliranoga ruba. Pri vrhu vanjske strane oboda je horizontalna incizija. Na gornjem dijelu tijela je brušen horizontalan pojas, na donjem dijelu tijela je uži pojas horizontalnih incizija. Dno nije sačuvano.

1., početak 2. st. po. Kr.

28. Boca;⁷⁴ inv. br. 2067

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

⁷² BIAGGIO SIMONA 1991, 5.2.1., tab. 3. 163.2.114, fig. 6. 163.2.055, p. 69, n. 45, p. 71; ISINGS 1980, p. 281, n. 5 i 6, fig. 3. 4-6, p. 287, c, cat. n° 7-15; fig. 9. 5-21, cat. n° 47-79, p. 297/298; fig. 36. 4, cat. n° 4, p. 327; fig. 37, cat. n° 7-16, p. 331

⁷³ WHITEHOUSE 1997, cat. n° 384, p. 227; BONNET BOREL 1997, p. 28, AV V 44.2, tab. 9; tab. 10, AV V 45, 46, p. 28-29; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.4.2., p. 108-112, tab. 11. 139.2.003, fig. 48. 003.1.001; 7.4.5., tav. 13. 134.2.059, 176.4.007, fig. 50. 134.2.059, p. 115-116; HAYES 1975, fig. 3. 133, p. 35-36, 56; ISINGS 1957, forma 34, p. 48-49

⁷⁴ FADIĆ 2001, 11.2.2., tab. 20. 226, p. 262-263; HARTER 1999, forma F1, p. 112, tab. 35. 808, 810, tab. 96.67.5; WHITEHOUSE 1997, cat. n° 391, p. 230-231; FADIĆ 1997, cat. n° 136, p. 87; BIAGGIO SIMONA 1991, 10.2.4., p. 187-189, tab. 38, 39, fig. 83; FADIĆ 1988, tab. 10. 2, p. 39-40; WELKER 1985, 13b, p. 32; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 118b, p. 200-201, tab. 67. 1235; HAYES 1975, tab. 33. 537; WELKER 1974, 13b,

Deb. stijenke 0,1 – 0,7 cm, max. pr. tijela 16 cm, pr. vrata 5,7 cm;
 Prozirno staklo svjetlozelene nijanse; jedan dio spojen od trinaest ulomaka, dio od osam, dio od šest, dio od pet, dio od četiri, dva dijela od po tri, tri dijela od po dva ulomka, te sedamnaest pojedinačnih ulomaka, djelomična rekonstrukcija;
 Puhanje u kalup i slobodno puhanje;
 Dio velike boce cilindričnoga tijela i vrata, s rebrastom ručicom apliciranom od zaobljenoga ramena i svijenij pod pravim kutom do sredine ili vrha vrata, urešene horizontalnim brušenim pojasovima i incizijama. Dno je blago konkavno, obod nije sačuvan;
 Kasno 1., 2. st. po. Kr.

29. Zdjelica ili čaša konveksnog oboda;⁷⁵ inv. br. 2068

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,03-0,07 cm;

Gotovo bezbojno staklo; od triju spojenih ulomaka; neprozirne bjeličaste mrljice, irizacija;
 Dio hemisferične zdjelice ili čaše konveksnog oboda, ravnoga, neuglačanoga ruba. Ispod oboda je pojas od nekoliko plitkih horizontalnih incizija; dva su takva pojasa i po sredini tijela;

1. – 4. st. po. Kr.

U južnom temenosu nađeno je dvadeset pet ulomaka tog tipa od čega osam obodnih ulomaka (jedan spojen od dvaju) i šest ulomaka tijela; svi od bezbojnoga stakla urešeni horizontalnim incizijama. Jedanaest je neurešenih ulomaka konkavnoga dna i tijela.

Iz sjevernog temenosa potječe još dvanaest srodnih ulomaka od čega tri obodna i šest ulomaka tijela; svi od bezbojnoga stakla urešeni horizontalnim incizijama. Od triju neurešenih ulomaka jedan je obodni.

Iz zapadnog temenosa potječe sedam ulomaka tog tipa, od kojih jedan obodni spojen od dvaju ulomaka; svi su urešeni pojasima horizontalnih incizija, od gotovo su bezbojnoga stakla modričasta odsjaja, staklo je nešto debljih stijenki od gore navedenih ulomaka iz južnoga i sjevernog temenosa.

Ulomci su uglavnom premali da bismo mogli sa sigurnošću utvrditi o kojem je tipu čaša ili zdjelica riječ; bez udubljenja (kat. br. 29) ili s udubljenjima

p. 78-79, cat. n° 190-194, tab. 12, 13; CALVI 1968, grupa A, tab. 12. 6, cat. n° 198, p. 82; VANDERHOEVEN 1961, cat. n° 72, 73, p. 68, 69; ISINGS 1957, forma 51b, p. 68-69; VESSBERG 1952, tab. V, 21-23

⁷⁵ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 54, tab. 6. 10, p. 300 - 301; WHITEHOUSE 1997, cat. n° 388, p. 228; cat. n° 386, p. 228; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.3, tab. 10, fig. 45-46, p. 99-104; 7.4.2, tab. 11, 12, p. 108-112; KIRIGIN 1984, tab. X, 20-22, p. 125; ISINGS 1980, p. 295, fig. 8. 12-17; fig. 9. 1-4; ISINGS 1957, forma 12, p. 27-29; forma 29, 30, p. 44, 45; forma 32, p. 46-47; forma 34, p. 48-49; VESSBERG 1952, tab. III, 19, čaša AII α , p. 119; tab. IV, 6, čaša BIII β , p. 123

(kat. br. 30). Linearno urezivano staklo, s udubljenjima u stijenci i bez njih dugo je u uporabi, od 1. – 4. st., u cijelom Rimskom Carstvu.

30. Zdjelica ili čaša konveksnog oboda;⁷⁶ inv. br. 2069

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,02-0,08 cm;

Gotovo bezbojno staklo; od triju spojenih ulomaka; neprozirne bjeličaste mrljice, irizacija;

Dio zdjelice ili čaše konveksnoga oboda, ravnoga, neuglačanoga ruba. Ispod oboda je pojas od nekoliko plitkih horizontalnih incizija, na tijelu su bila udubljenja;

1. – 4. st. po. Kr.

Iz južnog temenosa potječe još jedan takav ulomak. Iz sjevernog temenosa potječu još četiri takva ulomka, od kojih su tri neurešena. Svi su ulomci od bezbojnoga stakla.

31. Zdjelica ili čaša konveksnog oboda;⁷⁷ inv. br. 2070

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,06-0,07 cm;

Bezbojno staklo;

Dio zdjelice ili čaše konveksnog oboda, ravnoga, neuglačanoga ruba. Na obodu su tri dublje horizontalne incizije, na tijelu su bila udubljenja;

Druga pol. 1. – 3. st. po. Kr.;

Dva srodna ulomka potječu iz zapadnog temenosa.

Takve su čaše česte u cijelom Rimskom Carstvu.

32. Zdjelica konveksnog oboda;⁷⁸ inv. br. 2071

Zapadni temenos:

5. 11. 1998., donji sloj;

---

⁷⁶ Cfr. cat. n° 29

⁷⁷ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 55, tab. 7. 1, p. 300 – 301; BIAGGIO SIMONA 1991, 7.3.2 i 7.4.3., p. 102-103 i p. 112-113, tab. 10, 12; ISINGS 1957, forma 32, p. 46-47; forma 35, p. 49-50

⁷⁸ BULJEVIĆ 2002b, cat. n° 12, 13, p. 168; BONNET BOREL 1997, p. 30, AV V 50-52, tab. 10; p. 32, AV V 63 i 64.1, tab. 13; BIAGGIO SIMONA 1991, tab. 5. 176.2.219, p. 77-78; WELKER 1985, p. 52/53, tab. 14, cat. n° 192; GOETHERT-POLASCHEK 1977; forma 27a, p. 38, cat. n° 103; HAYES 1975, p. 40, 57, fig. 3, cat. n° 138; WELKER 1974, p. 140, tab. 19, cat. n° 307-309; CLAIRMONT 1963, III C 1 f, p. 31, tab. X, cat. n° 426, 427; ISINGS 1957, forma 96b, p. 114-116

Deb. stijenke 0,17-0,04 cm;

Bezbojno staklo; od šest spojenih ulomaka; manje prozirne mrljice;

Dio hemisferične zdjelice konveksnog oboda tankoga ruba. Na obodu su plitke incizije, tragovi brušenja, a na tijelu pojas od pet dubljih incizija, središnji pojas od dvije incizije, te donji pojas od dvije razmaknute incizije.

1. - 4. st. po. Kr.

Iz sjevernog temenosa potječu još četiri srodna ulomka, od kojih je jedan spojen od dvaju, drugi od triju ulomaka i dva pojedinačna ulomka. Iz zapadnog temenosa potječe dio takve zdjelice spojen od četiriju ulomaka. Svi su od bezbojnoga stakla.

Takve su zdjele česte u cijelom Rimskom Carstvu.

Slobodno puhano, glatko, neurešeno staklo

33. Zdjelice konveksnih stijenki;⁷⁹ inv. br. 2072

Južni temenos:

18. 6. 1996., donji sloj;

Vis. 4,1 cm, pr. dna 4,2 cm, pr. oboda 6,6 cm, deb. dna 0,4 cm, deb. stijenke 0,09-0,27 cm;

Prozirno staklo tamnozeleno boje; od četiri spojena ulomka, djelomična rekonstrukcija; mnoštvo zračnih mjehurića i tragova razvlačenja staklene smjese, zlatnosedefasta irizacija;

Zdjelica na blago konkavnome dnu šupljega (?) prstenastoga ruba; površina dna je porozna, moguće kružni trag metalnoga držača. Konveksna stijenka završava prema vani izvučenim obodom zaobljenoga ruba;

Sredina 1. st. po. Kr. – 2. st.

U južnom temenosu nađen je ulomak još jedne takve zdjelice, također od tamnozelenoga stakla.

Takve se zdjelice povezuju s keramičkim, *terra sigillata* oblikom Dragendorff 35. Vrijeme najveće raširenosti toga tipa je između 70. i 120./130. g. po. Kr.⁸⁰ Takve su zdjelice vrlo raširene u zapadnim dijelovima Carstva,

⁷⁹ FADIĆ 2001, 12.4.1, T. 33, 328, 329, p. 296, n. 821; FADIĆ 1997, cat. n° 162-164 na p. 176; RAVAGNAN 1994, p. 193-194, cat. n° 385-388; ROFFIA 1993, p. 74-75, cat. n° 49, 50 na p. 78; BIAGGIO SIMONA 1991, 5.3.2., T. 5, 6, 7, sl. 7, 38-40, p. 81-83, n. 86, 87; FADIĆ 1989, forma 19, kat. br 92, 93; SCATOZZA HÖRICH 1986, forma 9, cat. n° 32-43, p. 35; KIRIGIN 1984, T. XI. 31, p. 126; ISINGS 1957, forma 42a, p. 58; VESSBERG 1952, forma B1ß, T. II. 1-3, p. 114, 116

⁸⁰ BIAGGIO SIMONA 1991, 5.3.2., T. 5, 6, 7, sl. 7, 38-40, p. 81-83, n. 86, 87

osobito u Italiji. Nađene su i na istočnom Mediteranu.⁸¹ Vjerojatno su proizvod sjevernoitalskih radionica na što upućuje brojnost nalaza u Ticinu. Postoje pretpostavke i o istočnoj radionici tipa.⁸²

34. Piksida⁸³ ili kantar;⁸⁴ inv. br. 2073

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Deb. stijenke 0,13 – 0,4 cm;

Prozirno staklo tamnomodre boje; dosta zračnih mjehurića, prekriveno manje prozirnim mrljicama, irizacija; jedan dio spojen od sedam ulomaka, te četiri pojedinačna ulomka, djelomična rekonstrukcija;

Dio posude s vani pa koso prema gore izvučenim obodom zaobljena ruba; na mjestu gdje je izvučen prema vani je horizontalno rebro. S obzirom na istrošenost ruba pretpostavljamo da je posuda imala poklopac. Kako je sačuvana samo u gornjem dijelu moramo ostaviti otvorenom mogućnost da je riječ o kantar.

1. st. po. Kr.

35. Tanjur sa prema vani svijenim, prstenastim obodom;⁸⁵ inv. br. 2074

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Vis. 2,7 cm, pr. oboda 17 cm, deb. stijenke 0,5 – 0,14 cm;

Prozirno staklo tamnožute boje; manje prozirne mrljice; jedan dio spojen od šest ulomaka, te sedam pojedinačnih ulomaka;

Ulomci tanjura blago kosih stijenki sa prema vani svijenim, prstenastim obodom. Dno je blago konkavno, s tragom metalnoga držača na dnu;

1., rano 2. st. po. Kr.;

⁸¹ ROFFIA 1993, p. 74-75, cat. n° 49, 50 na p. 78

⁸² RAVAGNAN 1994, p. 193-194, cat. n° 385-388; ROFFIA 1993, p. 74-75, cat. n° 49, 50 na p. 78

⁸³ WHITEHOUSE 1997, cat. n° 95, 114, 117, 118, p. 76, 84, 85-86; SCATOZZA HÖRICHT 1986, forma 14b, tab. XXVII, 1226, p. 37, cat. n° 53; ISINGS 1957, forma 69a, p. 89; VESSBERG 1952, Pyxis A, tab. IX, 37, 38; tab. XX, 3, p. 147; Pyxis B II, tab. IX, 40, 41, p. 147

⁸⁴ FADIĆ 2001, tab. 43. 411, p. 345-346; FADIĆ 1997, cat. n° 210, p. 90; RAVAGNAN 1994, cat. n° 401, p. 202-204; ISINGS 1957, forma 38, p. 53-54

⁸⁵ BULJEVIĆ 2002b, p. 458-459, cat. n° 5-7; FADIĆ 2001, 14.3., p. 320, tab. 38. 375-380; FACCHINI 1998b, fig. 51, p. 136; BONNET BOREL 1997, tab. 18, AV V 97.1, 97.2, p. 40; FADIĆ 1997, cat. n° 180, 181, 183-185, p. 89; GREGL 1997, p. 73; GABUCCI 1996, cat. n° 6, p. 79, tab. XXVI, XXXa; RAVAGNAN 1994, p. 226-229, cat. n° 456-462; BIAGGIO SIMONA 1991, 4.1., tab. 1, fig. 1, 33, p. 49-51, n. 3-5; GLUŠČEVIĆ 1990, p. 129/130, G 9, cat. n° 18, tab. 15. 18; p. 133, G 11, cat. n° 4, tab. 20. 4; p. 152; GREGL 1989, G 54, tab. 12, cat. n° 2, p. 22; WELKER 1985, p. 19-20, tab. 4. 47-49; BONOMI 1984, p. 78 i 82, tab. 1, n° 2; DAMEVSKI 1976, p. 63, tab. I, 6; AUTH 1975, p. 156/157, tab. 29 i 32. 42; WELKER 1974, p. 44-46, tab. 7. 109 i 110; CALVI 1968, tab. I, 2, grupa B, p. 93, cat. n° 238; ISINGS 1957, forma 46a, p. 61

Takvi su tanjuri uglavnom proizvođeni od prirodno bojenoga stakla, dakle prozirnoga stakla modričastih ili zelenkastih nijansi. Rjeđi su namjerno bojeni primjerci od prozirnoga svjetlozelenoga, tamnozelenoga i žutoga stakla – kao tanjuri iz naronitanskoga Augusteuma.

Najveći broj takvih tanjura nađen je u sjevernoj Italiji gdje su se vjerojatno proizvodili u nekoliko radionica na području G. Cisalpinæ. Najraniji se primjerci datiraju u prvu pol. 1. st. po. Kr. (u Rimu već u Augustovo doba), uobičajeni su u drugoj pol. 1. i prvim desetljećima 2. st., a kasnije su sporadični.⁸⁶

36. Tanjur sa prema vani svijenim, prstenastim obodom;⁸⁷ inv. br. 2075

Južni temenos:

18. 06. 1996., donji sloj;

Vis. 2,5 cm, pr. oboda 18,6 cm, deb. stijenke 0,2 – 0,07 cm;

Prozirno staklo tamnozelene boje; dosta zračnih mjehurića, porozna vanjska površina, zlatna irizacija; jedan dio spojen od pet ulomaka, dva dijela od po dva ulomka, te tri pojedinačna ulomka;

Ulomci tanjura blago kosih stijenki sa prema vani svijenim, prstenastim obodom. Dno, čiji veći dio nedostaje, je blago konkavno na rubu;

1., rano 2. st. po. Kr.

37. Tanjur sa prema vani svijenim, prstenastim obodom;⁸⁸ inv. br. 2076

Zapadni temenos:

9. 11. 1998., gornji sloj; 3. 7. 99; 10. 11. 1998., donji sloj;

Vis. 2,15 cm, pr. oboda 16 cm, deb. stijenke 0,37 – 0,07 cm;

Prozirno staklo svjetlozelene boje; dosta zračnih mjehurića, tragovi razvlačenja, porozna vanjska površina, sedefasta irizacija; jedan dio spojen od deset ulomaka, dio od dva ulomka, te tri pojedinačna ulomka, djelomična rekonstrukcija;

Ulomci tanjura blago kosih stijenki sa prema vani svijenim, prstenastim obodom. Dno je blago konkavno na rubu i u središtu, s tragom metalnoga držača na dnu (?);

1., rano 2. st. po. Kr.

38. Tanjur s valovitim vrpčastim drškom;⁸⁹ inv. br. 2077

Sjeverni temenos:

⁸⁶ BIAGGIO SIMONA 1991, 4.1., tab. 1, fig. 1, 33, p. 49-51, n. 3-5

⁸⁷ Cfr. cat. n° 35

⁸⁸ Cfr. cat. n° 35

⁸⁹ BULJEVIĆ 2002b, p. 460, cat. n° 10; FADIĆ 2001, 14.2.2., p. 317-318, tab. 37. 367-369; 12.4.4., p. 297-298, tab. 33. 336; HARTE 1999, forma A 10, cat. n° 186, tab. 6, p. 46; LIEFKES 1997, fig. 22, p. 24, 152; RAVAGNAN 1994, p. 226, 230, cat. n° 463-465; ROFFIA 1993, p. 93, cat. n° 89, 90, n. 1-6; BIAGGIO SIMONA 1991, 5.3.2., p. 81, tab. 7. 176.2.092; FADIĆ 1988, p. 45, 53, fig. 7; DAMEVSKI 1976, tab. XI, 7, p. 65; HAYES 1975, cat. n° 195, p. 41, fig. 6, tab. 14; FORTUNA CANIVET 1969, fig. 12, cat. n° 12, p. 22-23; ISINGS 1957, forma 43, p. 59; VESSBERG 1952, Shallow bowl, B II γ, tab. I, 16, p. 112-114

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;
Vis. 2,7 cm, pr. oboda 19,4 cm, deb. stijenke 0,36 – 0,08 cm;
Prozirno staklo svjetlozelene nijanse; manje prozirne mrljice; jedan dio spojen od pet ulomaka, jedan od triju, te tri pojedinačna ulomka;
Dio tanjura kosih stijenki, na dvostruko svijenoj prstenastoj nozi, s obodom zaobljenoga ruba, te s jednom (od dviju) horizontalno fiksiranom valovitom vrpčastom ručicom.
Na konkavnome, središnjem dijelu dna je kružni trag metalnoga držača;
Kasno 1. – početak 3. st. po. Kr.;

Izravna analogija tanjuru iz naronitanskoga Augusteuma su tanjuri iz Milana⁹⁰ i Mainza.⁹¹ Srodni su tanjuri i zdjelice izrađivani i na istočnom Mediteranu i na Zapadu.

39. Zdjelica ili čaša s cjevastim rebrom;⁹² inv. br. 2078

Sjeverni temenos:

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;
Deb. stijenke 0,07 – 0,3 cm, pr. rebra 0,32 cm;
Prozirno staklo modričaste nijanse;
Ulomak zdjelice s cjevastim rebrom pod obodom zaobljenoga ruba;
Druga pol. 1. – 3. st. po. Kr.;

Nađeno je još deset ulomaka toga tipa zdjelice; jedan u zapadnome, ostali ulomci u južnom dijelu temenosa. Svi su od prozirnoga stakla modričaste nijanse.

Takve su zdjelice, odnosno čaše, proizvođene u Italiji, odnosno u zapadnim provincijama Rimskoga Carstva.

40. Plitka zdjela;⁹³ inv. br. 2079

Sjeverni temenos:

---

⁹⁰ ROFFIA 1993, p. 93, cat. n° 89, 90, n. 1-6

⁹¹ HARTER 1999, forma A 10, cat. n° 186, tab. 6, p. 46

⁹² BULJEVIĆ 2003, cat. n° 51, tab. 6. 7, p. 298; FADIĆ 2001, 12.4.5., tab. 33. 337, 338, p. 298-299; WHITEHOUSE 1997, cat. n° 114-126, p. 84-88; ISINGS 1980, fig. 27. 6, cat. n° 895, p. 321/322; fig. 42. 1/134. 3, cat. n° 4, p. 339; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, p. 48, cat. n° 59-61; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 26; AUTH 1976, p. 91, cat. n° 97; HAYES 1975, fig. 9. 295, p. 80; ISINGS 1957, forma 69, p. 89/90; VESSBERG 1952, Pyxis A, tab. IX, 37, 38; tab. XX, 3, p. 147; Pyxis B II, tab. IX, 40, 41, p. 147

⁹³ BULJEVIĆ 2002b, cat. n° 39, p. 173; RUŽIĆ 1994, p. 38/39, IV/7, tab. XXVI, 3-8; ŠARANOVIĆ-SVETEK 1986, p. 11, I/2, cat. n° 8, tab. I, 1; PLESNIČAR-GEC 1983, p. 74, tab. 23. 7, tab. 42. 10; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 14, tab. 30, 64; ISINGS 1957, p. 144, forma 116a; VESSBERG 1952, tab. I, 1, tip A, p. 112/113

1993., površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama; sloj pomiješan s materijalom palim s tzv. Gornjih njiva, tj. trijema oko temenosa hrama;

Deb. stijenke 0,24 – 0,4 cm;

Prozirno staklo zelenkaste nijanse; dosta sitnih zračnih mjehurića; irizacija;

Ulomak glatke plitke zdjele poliranoga ruba;

4. st. po. Kr.;

U južnom temenosu nađena su još tri ulomka (od kojih jedan od triju ulomaka) takve zdjele od prozirnoga stakla modričasto-zelenkaste nijanse.

Zdjela je proizvod neke zapadne, rajnske radionice.

41. Cjevasti balzamarij,⁹⁴ inv. br. 2081

Sjeverni temenos:

25. 06. 1999.;

Pr. vrata 1,2 cm, max. pr. tijela 2 cm, deb. stijenke 0,07 cm;

Prozirno staklo modričaste nijanse; sitni zračni mjehurići, tragovi razvlačenja, mliječnobijele mrljice na jednoj strani tijela;

Donji dio stabilnoga cjevastoga balzamarija s dnom zaravnjenim u središtu. Sačuvan je do suženoga prijelaza u vrat na kojem se vide horizontalni tragovi obradbe;

1. st. po. Kr. – poč. 2. st. po. Kr.

Pronađeno je još dvanaest ulomaka balzamarija. Najvjerojatnije su svi ulomci cjevastih balzamarija, nekoliko ih je možda pripadalo koničnim balzamarijima (osim navedenoga, primjerice ulomak dna balzamarija također iz sjevernog temenosa kod G10), međutim, s obzirom na stupanj sačuvanosti, to nije moguće potvrditi. Pet ulomaka potječe iz južnog temenosa, još četiri ulomka iz zapadnoga i tri iz sjevernog temenosa. Svi su od prozirnoga stakla modričasta odsjaja.

Cjevasti balzamariji su najbrojniji od svih balzamarija i uobičajen inventar u cijelome rimskom svijetu 1. st. po. Kr.

Uvidom u naronitanske staklene balzamarije iz stare zbirke pokazalo se da je prozirno staklo modričaste nijanse zajednička značajka gotovo svih cjevastih i koničnih naronitanskih balzamarija. Od devet cjevastih balzamarija s većim volumenom tijela u odnosu na vrat samo je jedan od tamnožutoga stakla i samo jedan ima horizontalno izvučen i prema unutra svijen obod. Osam je rečenih balzamarija, kao i tri cjevasta balzamarija jednako dugoga tijela i vrata, jedan rastaljen i jedan balzamarij tijela kraćega od vrata, od prozirnoga stakla modričasta odsjaja i imaju ljevkaste obode.

---

⁹⁴ cfr. komentar

Od trinaest koničnih balzamarija u staroj zbirci jedan, malih dimenzija sa prema unutra svijenim obodom, je od prozirnoga žutoga stakla i balzamarij niskoga koničnoga tijela je od prozirnoga stakla zelenkasta odsjaja. Svi su ostali od prozirnoga stakla modričasta odsjaja i, osim rečenoga žutoga, vjerojatno i zelenoga balzamarija imaju, ili su, pretpostavljamo, imali ljevkaste obode.

Ujednačena kvaliteta stakla moguće upućuje na isto radioničko podrijetlo, vjerojatno italjsko, moguće i lokalno.

Budući da ne možemo razlučiti kojem tipu ili tipovima cjevastih balzamarija pripadaju ulomci iz Augusteuma, donosimo analogije za cjevaste balzamarije dužega tijela u odnosu na vrat, jednako dugoga tijela i vrata, te tijela kraćega od vrata. S obzirom na mogućnost prisutnosti koničnih balzamarija također donosimo analogije i za taj tip.

Cjevasti balzamariji većega volumena tijela u odnosu na vrat⁹⁵ uglavnom se datiraju od Tiberijeva doba do početka 2. st. Najranije su datirani balzamariji iz groba u Prieni, u kasno Augustovo doba.⁹⁶

Poznata je tendencija kasnijeg produživanja vrata, odnosno limitiranja volumena tijela. Tako su čunjasti cjevasti balzamariji, odnosno balzamariji

⁹⁵ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 37, tab. 5. 8, p. 288 - 289; BULJEVIĆ 2002a, I: 3k₃, p. 401; (3k₆, p. 403); II: tab. III-IV, p. 202-203; FADIĆ 2001, 2.6., tab. 2, cat. n° 24, p. 161-164; FADIĆ 1997, cat. n° 4 i 23, p. 80; CESELIN 1997, p. 166, 167, cat. n° 5-7; SENNEQUIER 1994, fig. 3, HN9. 9B; RAVAGNAN 1994, cat. n° 154-158, p. 86/87; ROFFIA 1993, p. 104-105, cat. n° 177- 182, 186, 187; BIAGGIO SIMONA 1991, p. 140-144, tab. 19, 20, 21, fig. 6; GLUŠČEVIĆ 1990, p. 116, G 7, cat. n° 6, 7, tab. VIII, 6, 7; DE TOMMASO 1990, grupa/tip 60, p. 78 i grupa/tip 67, p. 81/82; GREGL 1989, p. 36/37, tab. 14. G 62. 2, p. 23; FADIĆ 1988, p. 32/33, tab. 3. 8-10; SCATOZZA HÖRICHT 1986, p. 58, cat. n° 179-183, p. 61, forma 47b; ŠARANOVIC-SVETEK 1986, tab. XIV, 3, cat. n° 145-152, p. 66, p. 27, grupa XI, tip 3B; tab. XIV. 4 i tab. XV. 2, cat. n° 156 i 158, p. 67, grupa XI, tip 5, p. 27/28; DE MAINE 1983, fig. 6, n° 8; CARINGTON SMITH 1982, p. 274, cat. n° 25 i 26, tip Isings 8, tab. 37. m, n; fig. 5; cat. n° 46, tip Isings 28a, tab. 38. E; FADIĆ 1982, p. 113, cat. n° 13-14, forma 2b, fig. 1; THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979, cat. n° 162; PLATZ-HORSTER 1979, fig. 1 i 2; GOETHERT-POLASCHEK 1977, p. 89-91, forma 66a, tab. 47, cat. n° 407, 408, 414, 413, 415; pp. 96-104, forma 69a, tab. 48, cat. n° 482; PAŠKVALIN 1976, tab. I, 6, p. 110, cat. n° 6; Narona: tab. IX, 5, 6, cat. n° 44 i 45, te tab. X, 1, cat. n° 46, p. 112; DAMEVSKI 1976, tab. III. 3a, p. 64; HAYES 1975, fig. 20. 625 i 623; tab. 39. 623-625, 634; T. 42. 664; fig. 20. 615c; DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1973, p. 197, tab. XI, 73; FORTUNA CANIVET 1969, fig. 9, p. 22; CALVI 1968, p. 33, tip Ex, tab. 3. 7, cat. n° 42-45, p. 42, tab. A. 11; BUCOVALĂ 1968, p. 91, cat. n° 161; VANDERHOEVEN 1961, tab. II, 10, p. 16/17; tab. II. 11, tab. III. 12, p. 17 i 17/18; povezuje ih s Isings 8 tipom; T. V. 22, p. 27; povezuje ga s Isings 28a tipom; ISINGS 1957, forma 8, p. 24; VESSBERG 1952, tab. IX, 22 i 24, tab. XIX, 7 i 9, p. 140, 141; KISA 1899, p. 16, cat. n° 266, tab. XXIX, 230; XXVIII, 218, cat. n° 265; tab. XXX, 251, cat. n° 268

⁹⁶ PLATZ-HORSTER 1979, fig. 1 i 2

kojima je tijelo duže od vrata, najraniji cjevasti balzamariji. Slijede balzamariji gotovo jednako dugoga tijela i vrata,⁹⁷ potom oni s tijelom kraćim od vrata.⁹⁸ Cjevasti balzamariji gotovo jednako dugoga tijela i vrata javljaju se oko 50. god. po. Kr.⁹⁹

⁹⁷ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 38, 39 – 42, tab. 5. 9 – 13, p. 289 – 293; BULJEVIĆ 2002a, I: 3k₄, p. 401-402; II: tab. IV, p. 203; FADIĆ 2001, 2.6., tab. 2, cat. n° 25-31, 41, p. 161-164; FADIĆ 1997, cat. n° 10, 14 i 22, p. 80; BONNET BOREL 1997, p. 46, AV V 118, tab. 22; SENNEQUIER 1994, fig. 3, HN9. 9A, p. 59.5, tab. 2; RUŽIĆ 1994, forma III/4a, tab. XV, 12, 14; tab. XVI, 1, 3; pp. 23-25, cat. n° 177, 178, 180, 187; ROFFIA 1993, p. 105, cat. n° 193-196; FADIĆ 1993, p. 73, tab. I. 8; BIAGGIO SIMONA 1991, p. 142, fig. 64, tab. 19, 20 i 21, fig. 6; DE TOMMASO 1990, grupa/tip 70, p. 83/84; FADIĆ 1989, cat. n° 120, forma 30, p. 36, 38; FADIĆ 1988, p. 32/33, tab. I, 11 i 13, tab. II. 16; WELKER 1987, cat. n° 28a, p. 30; FADIĆ 1986, p. 37, cat. n° 120, tab. IX. 8, forma 30; ŠARANOVIC-SVETEK 1986., tab. XIV, 2, cat. n° 140-144, p. 66, p. 26/27, grupa XI, tip 3A, 1. – 2. st. po. Kr.; BONOMI 1984, tab. 1. 8, p. 79; FADIĆ 1982, p. 113, cat. n° 3-11, forma 2, fig. 1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 66b, tab. 47, cat. n° 418-447, p. 91-95; DAMEVSKI 1976, tab. III, 3b, p. 64; PAŠKVALIN 1976, tab. I, 1-5, p. 110, cat. n° 1-5; tab. III, 6, p. 111, cat. n° 20; ŠUBIC 1976, tab. II, 15, cat. n° 7, p. 40 (Isings 28); AUTH 1975, tab. 31 i 33. 95, p. 163/164; HAYES 1975, tab. 39. 630, p. 146, 151, 225; DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1973, p. 197, tab. XI, 74; CALVI 1968, cat. n° 46-52, p. 43, tip Eß, p. 33, n. 39, tab. A. 12, tab. 3. 8 (cat. n° 49); VANDERHOEVEN 1961, tab. I, 5, p. 11/12, tab. I, 6, p. 12 (Isings 8); tab. V, 21, p. 26 (Isings 28a), tab. XXXIX, 4, p. 119, p. 30, cat. n° 28; ISINGS 1957, p. 24, forma 8; SUNKOWSKY 1956, p. 20, tab. 34. d, e; VESSBERG 1952, tab. IX, 27 i 28, tab. XX, 1, p. 140, 141; KISA 1899, p. 16, cat. n° 267, tab. XXIX, 233

⁹⁸ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 43 – 46, tab. 5. 14, 15, tab. 6. 1, 2, p. 293 – 294; BULJEVIĆ 2002a, I: 3k₅, p. 402-403; II: tab. III-VI, p. 204; FADIĆ 2001, 2.6., tab. 2, cat. n° 32-39, 42, p. 161-164; GREGL 1997, cat. n° 2, p. 29 (G 73); FADIĆ 1997, cat. n° 11, 12, 21; CESELIN 1997, p. 168, n° 8 (Isings 8); n° 9, (Isings 8/28); MANDRUZZATO 1997, p. 174, tab. 17, p. 143, G 15. 1, p. 139, Isings 8/28/82; RUŽIĆ 1994 (? tab. XVII, 1, p. 27, tip III/6, Isings 28, cat. n° 357); forma III/4a (Isings 8); tab. XV, 13?; tab. XVI, 2; p. 24, cat. n° 176 i 183; SENNEQUIER 1994, fig. 3, HN9. 9C, p. 59.5; ROFFIA 1993, p. 105, cat. n° 204 – 209; FADIĆ 1993, p. 73, tab. I, 5-7; BIAGGIO SIMONA 1991, p. 142, fig 64, 65, tab. 19, 20 i 21, fig. 6; DE TOMMASO 1990, grupa/tip 71 i 72, p. 84, 85; FADIĆ 1989, cat. n° 116 i 117, forma 30, p. 37; GREGL 1989, p. 36/37, tab. 18. G 73. 7, p. 25; tab. 2. G. 6. 5, p. 17, datiran Hadrijanovim novcem (125. – 128. g.); FADIĆ 1988, p. 32/33, tab. I. osim 4, 11, 13, 24 i 25, T. II, osim 7, 8, 12, 16, 18, 19, T. III, 1-6; FADIĆ 1986, p. 36 i 37 cat. n° 116 i 117, tab. IX. 4 i 5, forma 30; ŠARANOVIC-SVETEK 1986, tab. XIV, 6 i 7, cat. n° 153, 154 i 155; datiran novcem cara Tita (79. – 81. g.), p. 27, grupa XI, tip 3C, 1.-2. st. po. Kr.; BONOMI 1984, tab. 1. 7, p. 79; FADIĆ 1980, forma 5, p. 132, fig. 2. 7-10, 13-14; tab. 3. 21-22; GOETHERT-POLASCHEK 1977, forma 69b, tab. 49, cat. n° 517 – 519, p. 104/105; MIKULČIĆ 1976, p. 193, 196/197, tab. II, 264; G 122; DAMEVSKI 1976, tab. III, 3c, p. 64; ŠUBIC 1976, p. 40, cat. n° 8, tab. II, 11; HAYES 1975, tab. 39. 629, p. 146, 151, 225; AUTH 1975, tab. 31 i 33. 96, p. 164; BUCOVALĂ 1968, p. 125, 126, cat. n° 257 (datiran Vespazijanovim novcem), 258; CALVI 1968, tip Eγ, p. 33, cat. n° 53, p. 43/44; VANDERHOEVEN 1961, tab. II, 8, p. 14/15; ISINGS 1957, p. 24, forma 8; SUNKOWSKY 1956, p. 20, tab. 34g; VESSBERG 1952, tab. IX, 20, tab. XIX. 8, p. 140, 141

⁹⁹ BIAGGIO SIMONA 1991, p. 141, 142

Tendencija zaravnjenja dna kod balzamarija kratkoga tijela i dugoga vrata vodi prema razvoju koničnih balzamarija.¹⁰⁰

42. Konični (?) balzamarij;¹⁰¹ inv. br. 2082

Sjeverni temenos:

G 11; 12. 6. 1996., ispod zidane grobnice G 11;

Max. pr. tijela 2,7 cm, deb. stijenke 0,3 – 0,1 cm;

Prozirno staklo modričastoga odsjaja; sitni zračni mjehurići;

Ulomak dna koničnoga (?) balzamarija; dno je zaravnjeno u središtu;

Sred. 1. – sred. 2. st. po. Kr.

43. Pticoliki balzamarij (?);¹⁰² inv. br. 2083

Zapadni temenos:

¹⁰⁰ BULJEVIĆ 2003, cat. n° 47, tab. 6. 3, p. 295; BULJEVIĆ 2002a, I: 3l, p. 403-404; II: tab. V-VI, p. 204-205; FADIĆ 2001, 2.7., tab. 2, 3, cat. n° 43-54, p. 165-167 (Isings 82 A1); FADIĆ 1997, p. 80, cat. n° 9, 13, 17, 18, 19, 20, 24; BONNET BOREL 1997, p. 46, 47, AV V 119, 120 i 122 (De Tommaso 32, Isings 28/82A1), tab. 22; MANDRUZZATO 1997, p. 174, n. 123, S. Girolamo: tab. 5, p. 99, G 7. 1, p. 94 (Isings 8/28/82); Colombara: tab. 19, p. 147, G. 17. 1, p. 142, (Isings 82B); SENNEQUIER 1994, fig. 3: HN 9.8 (8B, osobito 8C i 8D), p. 59; ROFFIA 1993, cat. n° 225-252, p. 105, 106; BIAGGIO SIMONA 1991, tab. 18. 176.1.060, fig. 63. 176.2.171, p. 132; T. 18. 134.2.058/ 176.1.060/ 176.1.163/ 176.1.239, fig. 63. 176.2.171, p. 132-135; DE TOMMASO 1990, tip 33, p. 59; grupa/tip 43, p. 66/67; FADIĆ 1989, p. 36/37, forma 29, cat. n° 106-115; p. 37/38, forma 31, cat. n° 129 i 131; FADIĆ 1988, tab. 3. 19-24, tab. 4. 1-13, p. 34; FADIĆ 1986, p. 35/36, forma 29, tab. VIII, 7-13, osobito 8 i 9: cat. n° 107 i 108, tab. IX, 1-3; p. 37/38, forma 31, tab. IX, 17 i 19: cat. n° 129 i 131; WELKER 1985, p. 23/24, tab. 5. 65: Isings 28b; BONOMI 1984, tab. 1. 9, p. 79; FADIĆ 1982, fig. 1, n° br. 2, forma 1, p. 112, n. 8; KRASKOVSKÁ 1981, p. 15, fig. 4. 7; FADIĆ 1980, p. 132/133, forma 6, fig. 3. 23-26 (Calvi H, Isings 26), p. 135/136, forma 8, sl. 4. 31-36 (Isings 82A1); GOETHERT-POLASCHEK 1977, pp. 119-121, forma 73, cat. n° 659, tab. 52; PAŠKVALIN 1976, cat. n° 43, p. 112; tab. IX. 4, Narona; ŠUBIC 1976, tab. II, 10, cat. n° 6, p. 40; MIKULČIĆ 1976, p. 193, tab. II, 260, G. 121; HAYES 1975, tab. 39. 628, p. 151, p. 146; tab. 16, 252, p. 74, serija E, p. 44; WELKER 1974, p. 51/52, tab. 7. 126, 127, 128 i 129; DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1973, p. 196, tab. XI, 71 (Isings 28) i 72 (Isings 82 A1); CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1971, p. 296, tab. 3. 16, p. 300, cat. n° 16, nekropola I, p. 296; ISINGS 1957, forma 28b, p. 43/44

¹⁰¹ cfr. komentar pod cat. n° 41

¹⁰² BULJEVIĆ 2002a, 3d, p. 395, tab. I; FADIĆ 2001, 8.12., tab. 11. 150, p. 223-225; BULJEVIĆ 1999-2000; BACCHELLI 1998, p. 112, tab. X, 2; FACCHINI 1998a, p. 131-136; FACCHINI 1998b, p. 25, tab. I, 1; FADIĆ 1997, p. 90, cat. n° 212; SENNEQUIER 1994, tab. 1; fig. 3: HN7₂; FOLLMANN-SCHULZ 1992, cat. n° 49, p. 91, fig., p. 93; BIAGGIO SIMONA 1991, tab. 14 i 15, fig. 12, 54 i 55, p. 125-128; DE TOMMASO 1990, p. 89, tip 80; SCATOZZA HÖRICH 1986, p. 52, 54, forma 36, cat. n° 106, tab. XVII i XXXIII; CARINGTON SMITH 1982, p. 272, cat. n° 12-16, tab. 36, c, d, e; fig 4; GOETHERT-POLASCHEK 1977, p. 257, forma 157, cat. n° 1526-1530, tab. 26, 79, 80; DAMEVSKI 1976, p. 64, n. 13, tab. III, fig. 2; CALVI 1968, p. 107/108, tab. 18. 2, cat. n° 261; ISINGS 1957, p. 27, forma 11

3. 7. 1999.;

Deb. stijenke 0,03-0,1 cm;

Prozirno staklo zelenkasta odsjaja; dosta zračnih mjehurića; manje prozirne bjelkaste mrljice na repu;

Ulomak repa pticolikoga balzamarija (?);

1. st. po. Kr.

*Budući se sačuvao samo donji dio tijela posude, moramo ostaviti otvorenom mogućnost da je pripadao nekom drugom tipu posude, ritonu ili guttusu što bi moglo povisiti dataciju.*¹⁰³

Pticoliki balzamariji su najrasprostranjeniji u zapadnim dijelovima Carstva, osobito u sjeverozapadnoj Italiji i kantonu Ticino. Proizvodili su se od Augustova doba do flavijevskog doba kada su površnije izrađivani. Proizvodnja toga tipa gasila se prema kraju 1. st. po. Kr., a najmlađi primjerci datirani su u početak 2. st. po. Kr. Pticoliki balzamariji su se zatvarali na vruće. I dobro očuvani primjerci imaju odlomljen rep - dio koji je trebalo razbiti kako bi se došlo do tekućine ili praha koji su sadržavali. Zajedno s repom mogli su dosegnuti dužinu i do 30 cm. U nekima su sačuvani sasušeni bjelkasti ili crveni ostaci kozmetičkih preparata. Pticoliki balzamariji su se koristili i u pogrebnim obredima. Prilog su u ženskim grobovima gdje su im često pridruženi stakleni štapići.

Još je Isings pretpostavila sjevernoitalsku proizvodnju pticolikih balzamarija. Rasprostranjeni su, kao i sferični balzamariji, u geografskoj zoni kantona Ticino - Lomellina - Piemont; osobito su česti u Locarnu, Muralto i Minusiju. Takva rasprostranjenost i gustoća nalaza opravdavaju pretpostavku o sjevernoitalskoj radionici, a omogućuju i preciznije ubiciranje radionice Locarno-Muralto.¹⁰⁴

Najvjerojatnije je i naronitanski balzamarij importiran iz te sjevernoitalske radionice, a s obzirom na nepoznate okolnosti nalaza datiramo ga u 1. st. po. Kr., od Augustovog-Tiberijevog do flavijevskog doba.

44. Svjetiljka¹⁰⁵ ili vretenasti balzamarij;¹⁰⁶ inv. br. 2084

Cela:

9. 6. 1996., u G 13;

¹⁰³ FADIĆ 2001, 19, p. 362-363, tab. 44. 425-428; 22, p. 364-365, tab. 45. 434-437

¹⁰⁴ BIAGGIO SIMONA 1991, tab. 14 i 15, fig. 12, 54 i 55, p. 125-128; DE TOMMASO 1990, p. 89, tip 80

¹⁰⁵ STERNINI 2002, fig. 23, cat. n° 93, p. 65; OLCAY 2001, fig. 4, b, c, p. 80, 82, n. 36; CHEVALIER 1999, fig. 3, fig. 6a, p. 169-171; STERNINI 1999, fig. 5. 56, 57, p. 85, 94; TOPIĆ 1999b, p. 97, T. I, 14, 15 cat. n° 14, 15; FADIĆ 1998, fig. 5, 7, p. 246-248; HADAD 1998, tip 4, fig. 4. 46-56, p. 69-72; WHITEHOUSE 1997, cat. n° 343, p. 196

¹⁰⁶ BULJEVIĆ 2002b, p. 176, 180, cat. n° 51; TOPIĆ 1999b, p. 98, cat. n° 21, tab. II, 3; MIGOTTI et al. 1998, p. 100/101, 196b, p. 62; RUŽIĆ 1994, p. 56, XIII/2, cat. n° 1192;

Deb. stijenke 0,26 – 0,04 cm, pr. tijela pri dnu 2,4 cm;
Gotovo bezbojno staklo zelenkasta odsjaja; izrazito mjehuričasta struktura, smečkasti zaostaci u stijenci, irizacija;
Ulomak dna svjetiljke ili balzamarija s dnom zaravnjenim u središtu;
4. – 7. st. po. Kr.

45. Svjetiljka ili vretenasti balzamarij;¹⁰⁷ inv. br. 2085

Cela:

12. 6. 1996., istočno od skulpture br. 13, iznad sjevernoga zidanoga postolja;

Deb. stijenke 0,3 – 0,1 cm;

Gotovo bezbojno staklo zelenkasta odsjaja; izrazito mjehuričasta struktura, smečkasti zaostaci u stijenci, irizacija;

Ulomak dna svjetiljke ili balzamarija;

4. – 7. st. po. Kr.

U Naroni je, u kasnoantičkom grobu uz bedem na Popovim barama, pronađen sličan ulomak vretenastoga balzamarija - toaletne bočice s pomastima rabljene u pogrebnom obredu kao prilog u muškim, ženskim i dječjim grobovima.¹⁰⁸ Sukladno tomu, moguće da je ulomak u G 13 dio vretenastoga balzamarija iz 4. st.

I drugi sličan ulomak nađen u celi hrama možda je bio dio vretenastoga balzamarija. I u ovom slučaju, na žalost, možemo suditi samo prema obliku i kvaliteti stakla sačuvanoga dna. Stoga držimo otvorenom mogućnost da je, odnosno, da su dijelovi svjetiljki sa stalkom (*Stemmed Lamp*) iz 4. – 7. st. po. Kr.

Staklo oblikovano u kalupu ili puhanu u cilindar, rastvoreno i zaravnjeno

46. Prozorsko staklo;¹⁰⁹ inv. br. 2086

Zapadni temenos:

12. 11. 1998.;

DE TOMMASO 1990, tip 57, p. 76; ŠARANOVIC-SVETEK 1986, p. 29, XI/9 cat. n° 116-118, tab. XII, 6; GOETHERT-POLASCHEK 1977, pp. 142-145, forma 85, tab. 57; CERNANOVIC-KUZMANOVIC 1976, p. 177, tab. II, 13, p. 179, tab. IV, 16, p. 180, tab. V, 7; CALVI 1968, p. 152/153, grupa A, cat. n° 322-324, tab. 24. 4 i 6, tab. O, 1; CERNANOVIC-KUZMANOVIC 1968, p. 39/40, tab. II, 40-42; BURGER 1966, p. 130, tab. XCVI, 4 i XCVII, 3; CLAIRMONT 1963, p. 132, tip K, tab. XXXVI, 736; ISINGS 1957, forma 105, p. 106; VESSBERG 1952, p. 141, tab. IX, 31

¹⁰⁷ Cfr. cat. n° 44

¹⁰⁸ BULJEVIC 2002b, p. 176, 180, cat. n° 51

¹⁰⁹ FADIC 2001, 34., tab. 65. 504, 505, p. 386-387; STERN 1999, p. 464-466; DEMAINE 1979, tab. 8, B, cat. n° R 74, p. 47: 13, 14, 16, 28, n. 100; AUTH 1975, tab. 33. 113, p. 166, n. 188; CALVI 1968, p. 174, n. 15; ROSSI 1937, fig. 7, p. 265

Južni temenos:

14. 10. 1999., donji sloj; 8. 7. 1999.; 7. 7. 1999.;

Deb. stijenke 0,6 – 0,22 cm;

Prozirno staklo modričasto zelenkasta odsjaja; od dvadeset spojenih ulomaka, djelomična rekonstrukcija; mnoštvo sitnih zračnih mjehurića; jedna površina je glatka, druga hrapava; tragovi mliječnobijelih mrlja;

Ploča kvadratnoga ili pravokutnoga prozorskoga stakla s dvama sačuvanim rubovima pod pravim kutom. Deblja je na rubnim dijelovima na kojima se s gornje, glatke strane, vide tragovi obradbe. Donja strana je ravna, hrapava, mat (poluprozirna). Rubovi su koso zaobljeni.

U Augusteumu je nađeno puno ulomaka prozorskoga stakla koji, na žalost, ne sastavljaju ni jednu cijelu ploču. Svi potječu iz temenosa.

Svi su ulomci od prirodno bojenoga prozirnoga stakla modričasto zelenkastih, zelenkastih, smečkastih, odnosno gotovo bezbojnih nijansi, s glatkom gornjom površinom.

Iz južnoga temenosa potječe devet kutnih dijelova ploča: ploča sastavljena od šest ulomaka (3 ulomka iz južnog temenosa, 2 iz sjevernog temenosa, 1 iz zapadnog temenosa), ploča od četiriju ulomaka (2 iz južnog temenosa, 1 iz sjevernoga, 1 iz jugozapadnog temenosa), ploča od triju ulomaka (2 iz južnoga, 1 iz jugozapadnog temenosa), pet kutnih dijelova ploče od po dva ulomka (od ulomaka iz južnog temenosa sve, osim jedne od 1 ulomka iz južnoga i 1 iz sjevernog temenosa i jedne od 1 ulomka iz južnoga i 1 ulomka iz jugozapadnog temenosa), te ulomak kuta ploče; s jednim sačuvanim rubom je dvadeset sedam dijelova ploča: ploča sastavljena od pet ulomaka (4 ulomka iz južnoga i 1 iz sjevernog temenosa), četiri ploče sastavljene od po dva ulomka (od ulomaka iz južnog temenosa, osim jedne od 1 ulomka iz južnoga i 1 ulomka iz sjevernog temenosa), te dvadeset dva pojedinačna ulomka; bez sačuvanoga ruba je osamdeset osam dijelova ploča: jedna sastavljena od šest ulomaka (3 ulomka iz južnoga, 3 iz jugozapadnog temenosa), jedna od triju ulomaka, šest od po dva ulomka (dvije od ulomaka iz južnog temenosa, četiri od ulomka iz južnoga i jugozapadnog temenosa), te osamdeset pojedinačnih ulomaka.

Iz jugozapadnog dijela temenosa potječu dva kutna dijela ploča: ploča od dvaju ulomaka, te jedan kutni ulomak; s jednim sačuvanim rubom je dvadeset jedan dio ploča: ploča od šest ulomaka, ploča od pet ulomaka, ploča od četiriju ulomaka, ploča od dvaju ulomaka, te sedamnaest pojedinačnih ulomaka; bez sačuvanoga ruba šezdeset dijelova ploča: ploča od šest ulomaka (5 ulomaka iz jugozapadnoga, 1 ulomak iz zapadnog temenosa), ploča od triju ulomaka, dvije ploče od po dva ulomka, te pedeset šest pojedinačnih ulomaka.

Iz zapadnog temenosa potječe jedanaest kutnih dijelova ploča: ploča od triju ulomaka (2 iz zapadnoga, 1 iz jugozapadnog temenosa), ploča od četiriju ulomaka, te devet pojedinačnih kutnih ulomaka; s jednim sačuvanim rubom su dvadeset četiri dijela ploča: ploča od triju ulomaka (2 iz zapadnoga, 1 iz

sjevernog temenosa), tri ploče od po dva ulomka (sve iz zapadnog temenosa, osim jedne od 1 ulomka iz zapadnoga i 1 ulomka iz sjevernog temenosa), te dvadeset pojedinačnih ulomaka; bez sačuvanoga ruba je trideset devet dijelova ploča: dvije ploče od po tri ulomka (svi ulomci, osim jednoga iz sjevernog temenosa, potječu iz zapadnog temenosa), dvije od po dva ulomka (obje su sastavljene od 1 ulomka iz zapadnoga i 1 ulomka iz sjevernog temenosa), te trideset pet pojedinačnih ulomaka.

Iz sjevernog temenosa potječe šest kutnih dijelova ploča: ploča od četiriju ulomaka, ploča od triju ulomaka, te četiri pojedinačna kutna ulomka; sa sačuvanim jednim rubom je dvanaest dijelova ploča: dvije ploče od po dva ulomka (3 ulomka iz sjevernoga, 1 iz zapadnog temenosa), te deset pojedinačnih ulomaka; bez ruba je trinaest pojedinačnih ulomaka.

Takvo prozorsko staklo u uporabi je od 1. st. po. Kr. do u kasnoantičko doba.

Ilustracije u oxfordskom i barcelonskom katalogu (cf. *Note*)

LITERATURA

AUTH 1975

Auth, H. S., *Roman Glass*, in: C. W. Clairmont, *Excavations at Salona, Yugoslavia (1969-1972)*, Park Ridge, New Jersey 1975, pp. 145-175

AUTH 1976

Auth, H. S., *Ancient Glass at the Newark Museum*, Newark, New Jersey 1976

BACCHELI 1998

Baccheli, B., *Contributi sulla Collezione Gorga. Gli unguentari: analisi tipologica e quantitativa, Il vetro dell'antichità all'età contemporanea: aspetti tecnologici, funzionali e commerciali*, in: Atti 2e giornate nazionali di studio. Association Internationale pour l'histoire du verre, Milano 1998, pp. 109-113

BARKÓCZI 1966/67

Barkóczi, L., *Die datierten Glasfunde aus dem II. Jahrhundert von Brigetio*, Folia Archaeologica XVIII, Budapest 1966/67, pp. 67-90

BARKÓCZI 1968

Barkóczi, L., *A 6th century cemetery from Keszthely-Fenékpusztja*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XX, 1-4, Budapest 1968, pp. 275-311

BIAGGIO SIMONA 1991

Biaggio Simona, S., *I vetri romani provenienti dalle terre dell'attuale Cantone Ticino*, Locarno 1991

BONNET BOREL 1997

Bonnet Borel, F., *Le verre d'époque romaine à Avenches - Aventicum, Typologie générale*, Avenches 1997

BONOMI 1984

Bonomi, S., *Medici in Este romana 2. La tomba del medico*, Aquileia nostra 55, Aquileia 1984, pp. 77-108

BUCOVALĂ 1968

Bucovală, M., *Vase antice de sticlă la Tomis*, Constanta 1968

BULJEVIĆ 1999

Buljević, Z., *Njive-Podstrana: groblje iz vremena seobe naroda u Naroni*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 90-91/1997-1998, Split 1999, pp. 201-293

BULJEVIĆ 2002a

Buljević, Z., *Stakleni balzamariji*, in: E. Marin (ed.), *Longae Saloniae I-II*, Split 2002, I: pp. 383-454; II: pp. 180-206

BULJEVIĆ 2002b

Buljević, Z., *Stakleni inventar s Erešovih, Šiljegovih i Popovih bara u Vidu*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 94/2001, Split 2002, pp. 165-193

BULJEVIĆ 2003

Buljević, Z., *Stakleni inventar*, in: M. Sanader (ed.), *Tilurium I, Istraživanja-Forschungen 1997. – 2001.*, Zagreb 2003, pp. 271-356

BURGER 1966

Burger, A. Sz., *The Late Roman Cemetery at Ságvár*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XVIII/1-4, Budapest 1966, pp. 99-234

CALVI 1961

Calvi, M. C., *Vetri romani da una tomba di Vigorovea*, Bollettino del Museo civico di Padova XLVIII/1959, Padova 1961, pp. 7-12

CALVI 1968

Calvi, M. C., *I vetri romani del Museo di Aquileia*, Aquileia 1968

CARINGTON SMITH 1982

Carington Smith, J., *A Roman Chamber Tomb on the South-East Slopes of Monasteriaki Kephala, Knossos*, The Annual of the British School at Athens 77, London 1982, pp. 255-293

CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1968

Cermanović-Kuzmanović, A., *Late Roman Glass From Doclea*, Archaeologia Jugoslavica IX, Beograd 1968, pp. 31-48

CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1976

Cermanović-Kuzmanović, A., *Pregled i razvitak rimskog stakla u Crnoj Gori*, in: *Antičko steklo v Jugoslaviji*, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, Ljubljana 1976, pp. 175-190

CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1987

Cermanović-Kuzmanović, A., *Rimsko staklo*, Beograd 1987

CESELIN 1997

Ceselin, F., *Vetri romani provenienti dal Parmense e da Velleia*, Diadora 18-19, Zadar 1997, pp. 145-193

CHEVALIER 1999

Chevalier, P., *Les luminaires paléochrétiens de Dalmatie romaine*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 90-91/1997-1998, Split 1999, pp. 161-199

CLAIRMONT 1963

Clairmont, C. W., *The Excavations at Dura Europos. Final Report IV. Part V. The Glass Vessels*, New Haven 1963 (Dura-Europos publications)

CONTON 1906

Conton, L., *I più insigni monumenti di Ennion recentemente scoperti nell'agro Adriese*, L'Ateneo Veneto XXIX/II-1, Venezia 1906, pp. 1-25

DAMEVSKI 1976

Damevski, V., *Pregled tipova staklenog posuđa iz italjskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske u doba Rimskog Carstva*, in: *Antičko steklo v Jugoslaviji*, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, pp. 62-87

DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1973

Dautova-Ruševljan, V., *Ranorimska nekropola u uvali Šepen kod Omišlja na otoku Krku*, Diadora 6, Zadar 1973, pp. 181-192

DEMAINE 1979

DeMaine, M. R., *Roman Glass from Diocletian's Palace at Split, Yugoslavia*, in: S. McNally, J. Marasović, T. Marasović, (ed.), *Diocletian's Palace, Report on Joint Excavations IV*, Split 1979, pp. 7-82

DEMAINE 1983

DeMaine, M. R., *Ancient Glass Distribution in Illyricum*, Journal of Glass Studies 25, Corning, New York 1983, pp. 79-86

DE TOMMASO 1990

De Tommaso, G., *Ampullae vitreae. Contenitori in vetro di unguenti e sostanze aromatiche dell'Italia romana (I sec. a.C.-III sec. d.C.)*, Archaeologica 94, Roma 1990

DIANI 1998

Diani, M. G., *Contributo alla carta di distribuzione di alcune forme vitree di età romana colate a stampo e soffiate a stampo. Note su alcuni recenti ritrovamenti in Lombardia, Il vetro dell'antichità all'età contemporanea: aspetti tecnologici, funzionali e commerciali*, in: Atti 2e giornate nazionali di studio. Association Internationale pour l'histoire du verre, Milano 1998, pp. 31-40

FACCHINI 1998a

Facchini, G. M., *Il balsamario a forma di colomba*, in: *Vetro e vetri. Preziose iridescenze*, Milano 1998, pp. 131-136

FACCHINI 1998b

Facchini, G. M., *La circolazione dei vetri romani nel Piemonte antico, Il vetro dell'antichità all'età contemporanea: aspetti tecnologici, funzionali e commerciali*, in: Atti 2e giornate nazionali di studio. Association Internationale pour l'histoire du verre, Milano 1998, pp. 25-30

FADIĆ 1980

Fadić, I., *Antičko staklo u arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju*, in: Ž. Rapanić (ed.), *Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka*, Split 1984, pp. 127-148 (Izdanja HAD-a, 8)

FADIĆ 1982

Fadić, I., *Tipologija i kronologija rimskog stakla iz arheološke zbirke u Osoru*, in: Ž. Rapanić (ed.), *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju*, Zagreb 1982, pp. 111-135 (Izdanja HAD-a, 7)

FADIĆ 1986

Fadić, I., *Antičko staklo Argyruntuma*, Zadar 1986

FADIĆ 1988

Fadić, I., *Antičko staklo Asserije iz Arheološkog muzeja u Splitu*, in: Benkovački kraj kroz vjekove, Zbornik 2, Benkovac 1988, pp. 29-55

FADIĆ 1989

Fadić, I., *Rimsko staklo Argyruntuma*, Zadar 1989

FADIĆ 1993

Fadić, I., *Antičko staklo istočne jadranske obale u kontekstu rimske civilizacije*, in: N. Kudiš, M. Vicelja (ed.), *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije*, Rijeka 1993, pp. 71-79 (Posebno izdanje Zbornika Pedagoškog fakulteta)

FADIĆ 1997

Fadić, I., *Il vetro. trasparenze imperiali. Vetri romani dalla Croazia*, Milano 1997, pp. 73-238

FADIĆ 2001

Fadić, I., *Antičko staklo u Liburniji*, Zadar 2001, neobjavljena disertacija

FLEMING 1999

Fleming, S. J., *Roman Glass: Reflections on Cultural Change*, Philadelphia 1999

FOLLMANN-SCHULZ 1992

Follmann-Schulz, A-B., *Die römischen Gläser im Rheinischen Landesmuseum Bonn*, Bonn 1992

FORTUNA CANIVET 1969

Fortuna Canivet, M. T., *I vetri romani di Cornus conservati al Museo di Cagliari*, Journal of Glass Studies 11, Corning, New York 1969, pp. 19-26

GABUCCI 1996

Gabucci, A., *Una necropoli romana preso Almese*, Quaderni della Soprintendenza Archeologia del Piemonte, Torino 1996, pp. 75-88

GLUŠČEVIĆ 1986

Glušćević, S., *Neki oblici staklenog materijala iz antičke luke u Zatonu kraj Zadra*, Arheološki vestnik 37, Ljubljana 1986, pp. 255-277

GOETHERT-POLASCHEK 1977

Goethert-Polaschek, K., *Katalog der römischen Gläser des Rheinischen Landesmuseums Trier*, Mainz am Rhein 1977

GOLDSTEIN 1979

Goldstein, S., *Pre-Roman and Early Roman Glass in the Corning Museum of Glass*, Corning, New York 1979

GREGL 1989

Gregl, Z., *Rimskodobna nekropola Zagreb-Stenjevec*, Zagreb 1989 (Katalozi Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3)

GREGL 1997

Gregl, Z., *Rimske nekropole sjeverne Hrvatske*, Zagreb 1997

GROSE 1974

Grose, D. F., *Roman Glass of the First Century AD. A Dated Deposit of Glassware from Cosa, Italy*, in: *Annales du 6e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, Liège 1974, pp. 31-52

GROSE 1982

Grose, D. F., *The Hellenistic and Early Roman Glass from Morgantina (Serra Orlando), Sicily*, *Journal of Glass Studies* 24, Corning, New York 1982, pp. 20-29

GROSE 1984

Grose, D. F., *Glass Forming Methods in Classical Antiquity: Some Considerations*, *Journal of Glass Studies* 26, Corning, New York 1984, pp. 25-34

HADAD 1998

Hadad, S., *Glass Lamps from the Byzantine through Mamluk Periods at Bet Shean, Israel*, *Journal of Glass Studies* 40, Corning, New York 1998, pp. 63-76

HARDEN 1935

Harden, D. B., *Romano-Syrian Glasses with Mold-blown Inscriptions*, *Journal of Roman Studies* 25, London 1935, pp. 163-186

HARTER 1999

Harter, G., *Römische Gläser des Landesmuseums Mainz*, Wiesbaden 1999

HAYES 1975

Hayes, J. W., *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, Toronto 1975

ISINGS 1957

Isings, C., *Roman Glass from Dated Finds*, Groningen/Djakarta 1957 (*Archaeologia Traiectina*, 2)

ISINGS 1980

Isings, C., *Glass from the Canabae Legionis at Nijmegen*, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 30, Amersfoort 1980, pp. 281-346

KIRIGIN 1984

Kirigin, B., *Roman Glass Bowls from the Archaeological Museum at Split*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 77/1984, Split 1984, pp. 121-131 (Disputationes Salonitanae, II)

KISA 1899

Kisa, A. (ed.), *Die antiken Glaeser der frau Maria vom Rath geb. Stein zu Koeln*, Bonn 1899

KISA 1908

Kisa, A., *Das Glas im Altertume*, Leipzig 1908

KRASKOVSKÁ 1981

Kraskovská, L., *Roman Glass Vessels from Slovakia*, Journal of Glass Studies 23, Corning, New York 1981, pp. 11-17

LAZAR 2000

Lazar, I., *Ribbed glass bowls from the territory of modern Slovenia*, in: Annales du 14e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre, Lochem 2000, pp. 63-67

LIEFKES 1997

Liefkes, R. (ed.), *Glass*, London 1997

MANDRUZZATO 1997

Mandrizzato, L., *Vetro. Recenti scavi nelle necropoli aquileiesi*, Aquileia nostra 68, Aquileia 1997, pp. 174-175

MCCLELLAN 1983

McClellan, M. C., *Recent Finds from Greece of First-century A.D. Mold-blown Glass*, Journal of Glass Studies 25, Corning, New York 1983, pp. 71-78

MIGOTTI et al. 1998

Migotti, B., Šlaus, M., Dukat, Z., Perinić, Lj., *Accede ad Certissiam. Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova*, Zagreb 1998

MIKULČIĆ 1976

Mikulčić, I., *Antičko staklo iz Scupia i ostali makedonski nalazi*, in: Antičko staklo v Jugoslaviji, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, 19-210, pp. 191-210

OLCAY 2001

Olcay, B. Y., *Lighting Methods in the Byzantine Period and Findings of Glass Lamps in Anatolia*, Journal of Glass Studies 43, Corning, New York 2001, pp. 77-87

PAŠKVALIN 1976

Paškvalin, V., *Antičko staklo s područja Bosne i Hercegovine*, in: Antičko steklo v Jugoslaviji, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, pp. 109-138

PETRIANNI 1998

Petrianni, A., *Contributi sulla Collezione Gorga. Vetro "millefiori" tra la seconda metà del I secolo a.C. e il I secolo d.C., Il vetro dell'anichità all'età contemporanea: aspetti tecnologici, funzionali e commerciali*, in: Atti 2e giornate nazionali di studio. Association Internationale pour l'histoire du verre, Milano 1998, pp. 93-99

PETRU 1976

Petru, S., *Rimsko staklo Slovenije*, in: Antičko steklo v Jugoslaviji, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, pp. 13-34

PFEFFER – HAEVERNICK 1958

Pfeffer, W. – Haevernick, T. E., *Zarte Rippenschalen*, Saalburg Jahrbuch XVII, Berlin 1958, pp. 76-88

PLATZ-HORSTER 1979

Platz-Horster, G., *Zu Erfindung und Verbreitung der Glasmacherpfeife*, Journal of Glass Studies 21, Corning, New York 1979, pp. 27-31

PLESNIČAR-GEC 1983

Plesničar-Gec, Lj., *Starokrščanski center v Emoni*, Ljubljana 1983

PRICE 1974

Price, J., *Some Roman Glass from Spain*, in: Annales du 6e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre, Liège 1974, pp. 65-84

RAVAGNAN 1994

Ravagnan, G. L., *Vetri antichi del Museo Vetrario di Murano*, Venezia 1994 (Corpus delle collezioni archeologiche del vetro nel Veneto, 1)

ROFFIA 1993

Roffia, E., *I vetri antichi delle Civiche raccolte archeologiche di Milano*, Milano 1993

ROSSI 1937

Rossi, F., *Vetro*, in: Enciclopedia italiana XXXV, Roma 1937, pp. 260-275

RUŽIĆ 1994

Ružić, M. A., *Rimsko staklo u Srbiji*, Beograd 1994

SCATOZZA HÖRICHT 1986

Scatozza Höricht, L. A., *I vetri romani di Ercolano*, Roma 1986

SENNEQUIER 1994

Sennequier, G., *Roman Glass Found in Upper Normandy*, Journal of Glass Studies 36, Corning, New York 1994, pp. 56-66

STERN 1995

Stern, E. M., *Roman Mold-blown Glass. The First Through Sixth Centuries*, Ohio 1995

STERN – SCHLICK-NOLTE 1994

Stern, E. M. – Schlick-Nolte, B., *Early Glass of the Ancient World. 1600 B.C.-A.D. 50*, Ostfildern 1994 (Ernesto Wolf Collection)

STERNINI 1999

Sternini, M., *I vetri provenienti dagli scavi della missione italiana a Cartagine (1973-1977)*, Journal of Glass Studies 41, Corning, New York 1999, pp. 83-103

STERNINI 2002

Sternini, M., *I vetri*, in: ANTIQVA FRVSTVLA. URBS SALVIA. *Materiali sporadici dalla città e dal territorio*, Abbazia di Fiastra, 2002, pp. 61-74

SUNKOWSKY 1956

Sunkovsky, R., *Antike Gläser in Carnuntum und Wien*, Wien 1956

ŠARANOVIC-SVETEK 1986

Šaranović-Svetek, V., *Antičko staklo u jugoslavenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad 1986

ŠUBIC 1976

Šubic, Z., *Tipološki in kronološki pregled rimskega stakla v Poetovionu*, in: Antičko steklo v Jugoslaviji, Ljubljana 1976 (Materijali XI), Arheološki vestnik 25/1974, 19-210, pp. 39-61

TESORI NAZIONALI DELLA CROAZIA 1991

Rendić-Miočević, A. (ed.), *Tesori nazionali della Croazia – capolavori dei Musei di Zagabria* – Arezzo 1991

THE CONSTABLE-MAXWELL COLLECTION 1979

The Constable-Maxwell Collection of Ancient Glass, Sotheby Parke Bernet 1979

TOPIĆ 1999b

Topić, M., *Staklo*, in: F. Oreb, T. Rismondo, M. Topić (ed.), *Ad basilicas pictas*, Split 1999, pp. 95-104

VANDERHOEVEN 1961

Vanderhoeven, M., *Verres Romains (Ier-IIIeme siècle) des Musées Curtius et du Verre à Liège*, Liège 1961

VESSBERG 1952

Vessberg, O., *Roman Glass in Cyprus*, Opuscula Archaeologica 7, Lund 1952, pp. 109-165

VETRI NELLE CIVICHE COLLEZIONI BRESCIANE

Vetri nelle civiche collezioni bresciane, Brescia 1987

VON SALDERN 1964

Von Saldern, A., *Ancient Glass in Split*, Journal of Glass Studies 6, Corning, New York 1964, pp. 42-46

WEINBERG 1973

Weinberg, G. D., *Notes on Glass from Upper Galilee*, Journal of Glass Studies 15, Corning, New York 1973, pp. 35-51

WELKER 1974

Welker, E., *Die römischen Gläser von Nida-Heddernheim*, Frankfurt am Main 1974 (Schriften des Frankfurter Museums für Vor- und Frühgeschichte, III)

WELKER 1985

Welker, E., *Die römischen Gläser von Nida-Heddernheim II*, Frankfurt am Main 1985 (Schriften des Frankfurter Museums für Vor- und Frühgeschichte, VIII)

WHITEHOUSE 1997

Whitehouse, D., *Roman Glass in the Corning Museum of Glass 1*, Corning, New York 1997

WIGHT 1994

Wight, K. B., *Mythological Beakers: A Re-examination*, Journal of Glass Studies 36, Corning, New York 1994, pp. 24-55

Note:

The English and Spanish versions of this text, with illustrations, were published in *The Rise and Fall of an Imperial Shrine. Roman Sculpture from the Augusteum at Narona*, ed. E. Marin and M. Vickers, Split 2004, *Divo Augusto. La descoberta d'un temple romà a Croàcia. El descubrimiento de un templo romano en Croacia*, ed. E. Marin and I. Rodà, Split 2004.